

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

เอกสารประกอบการพิจารณา

ญัตติ

เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษา
โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขง
เข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อ.พ. ๒๔/๒๕๕๑ สมัยประชุมสามัญทั่วไป

จัดทำโดย

กลุ่มงานบริการวิชาการ

สำนักวิชาการ

โทร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๐-๒

โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๓ , ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๘-๙

ญัตติ

เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษา
โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขง
เข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อ.พ. ๒๔/๒๕๕๑ สมัยประชุมสามัญทั่วไป

ญัตติ

เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษา
โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขงเข้าพื้นที่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(นายพิษณุ หัตถสงเคราะห์ และนายไชยา พรหมา เป็นผู้เสนอ)

คำนำ

เอกสารประกอบการพิจารณา (อ.พ.) นี้ จัดทำขึ้นในเวลาจำกัด เพื่อให้ทันใช้ประโยชน์ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ หรือญัตติ ที่เข้าสู่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา โดยรวบรวมข้อมูล สถิติ ข้อเท็จจริง บทความ ข่าวจากสื่อต่าง ๆ และ/หรือสรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นแก่สมาชิกรัฐสภา และผู้สนใจทั่วไป หากมีข้อผิดพลาดประการใด ขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง เอกสารประกอบการพิจารณานี้ กลุ่มงานบริการวิชาการ ๑,๒,๓ สำนักวิชาการ เป็นผู้จัดทำ และเผยแพร่ทาง www.parliament.go.th/library ผู้ใด นำข้อความหรือส่วนหนึ่งส่วนใดในเอกสารนี้ไปลงพิมพ์ในเอกสารอื่น โปรดอ้างอิงที่มา กำกับไว้ด้วย

ต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดติดต่อกลุ่มงานบริการวิชาการ
สำนักวิชาการ หมายเลขโทรศัพท์ ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๐ – ๗๒ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๘
และ ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๙

กลุ่มงานบริการวิชาการ

สำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

เอกสารประกอบการพิจารณา

สารบัญ

	หน้า
1. สารสำคัญ ญัตติ เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาโครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขงเข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นายพิษณุ หัตถสงเคราะห์ และนายโชยา พรหมา เป็นผู้เสนอ)	1
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2
3. โครงการพัฒนาระบบจัดการน้ำลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล	3
4. ผลกระทบจากโครงการ โขง-ชี-มูล ระยะที่ 1	11
5. การจัดการน้ำในต่างประเทศ	18
6. การผันน้ำกับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	21
7. บทความทางวิชาการ	30
- อุโมงค์ผันน้ำโขง จะเดินหน้าไม่ได้ หากไม่หันกลับไปประเมินความคุ้มค่าจากโครงการ โขงชีมูลเสียก่อน	
8. ข่าวจากสื่อมวลชน	39

ผู้รับผิดชอบ

นางวิจิตรา วัชรกรณ์

นางสาวเขาวนิง สุนนานนท์

นางอารยะหญิง ขอมพลาพล

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ

ผู้อำนวยการกลุ่มงานบริการวิชาการ 2

ผู้อำนวยการกลุ่มงานบริการวิชาการ 3

ผู้จัดทำและรับผิดชอบ

นางพุทธชาติ ทองแถม

นางสุภัทร กำมุงคุณ

นางมัทธิกา สมบัติศิริ

นางสาวนภาพร ญาณศิริ

นางสาวอุไร ธรรมเพชร

นางสาวอังคณา เนียมโกตะ

นางสาวเมษณีญา ศวนทรัพย์

วิทยากร 7 ว.

วิทยากร 7 ว.

เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล 6

เจ้าหน้าที่ธุรการ 6

เจ้าหน้าที่ธุรการ 6

เจ้าหน้าที่ธุรการ 5

เจ้าหน้าที่ธุรการ 4

สาระสำคัญ

ญัตติ เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาโครงการผันน้ำ
จากแม่น้ำโขงเข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(นายพิษณุ หัตถสงเคราะห์ และนายไชยา พรหมา เป็นผู้เสนอ)

หลักการ

เพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาคำเนินการ โครงการ
ผันน้ำจากแม่น้ำโขงเข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง
อย่างยั่งยืน และส่งผลการพิจารณาให้รัฐบาลรับไปดำเนินการต่อไป

เหตุผล

เนื่องด้วยสถานะของโลกในยุคปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศอย่าง
รุนแรงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเกษตรกร
ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวเป็นสินค้าหลักเพื่อส่งออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่ง
มีพื้นที่ทั้งสิ้น ๑๐๖ ล้านไร่ แบ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ๕๗.๖๕ ล้านไร่ แต่มีพื้นที่ชลประทานในฤดูฝน
เพียง ๔๕ ล้านไร่ ที่ผ่านมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับผลกระทบโดยตรงจากภาวะการขาดแคลน
น้ำในพื้นที่ภาคเกษตรในฤดูแล้ง แม้ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยจะมีฝนตกมากกว่าทุกภาคของประเทศ
แต่สภาพพื้นดินที่เป็นดินปนทราย และมีหินเกล็ดอยู่เป็นจำนวนมากได้ชั้นดิน ทำให้หน้าดินไม่สามารถ
กักเก็บน้ำ และมีสภาพเป็นดินเค็ม แม้รัฐบาลในหลายยุคหลายสมัยจะมีความพยายามในการแก้ไข
ปัญหารักษาลังของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาตลอด ปัญหาไม่ได้ลดน้อยลงไป แต่กลับทวีคูณขึ้น
เนื่องจากสถานะของโลกที่แปรปรวนอย่างรวดเร็วและรุนแรงดังกล่าว ทำให้การแก้ปัญหาแบบเดิมจึงไม่
สามารถแก้ไขและบรรเทาความเดือดร้อนให้กับราษฎรได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน ปัญหาขาดแคลน
น้ำในหน้าแล้งจึงยังคงอยู่และทวีความรุนแรงขึ้น ด้วยเหตุนี้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการผันน้ำจากแม่น้ำ
โขงเข้าสู่พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยวิธีการอาศัยแรงโน้มถ่วงตามธรรมชาติจากแม่น้ำโขงมายัง
อ่างเก็บน้ำอุบลรัตน์และส่งน้ำต่อไปยังแนวคลองผันน้ำ ๕ สาย ทวีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โดยครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมรวมทั้งหมด ๕๗.๖๕ ล้านไร่ ซึ่งจะเป็วิธีแก้ไขปัญหาค่า
งบประมาณแผ่นดินได้ประโยชน์อย่างมหาศาล และเป็นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนสืบไป

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Digital Object
National Assembly Libraryสภาพทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ๑. สภาพภูมิประเทศและภูมิสัณฐาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือบริเวณที่ราบสูงโคราชมีพื้นที่ประมาณ ๑๐๖ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๓ ของ พื้นที่ทั้งประเทศ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงลูกคลื่นกว้างใหญ่ สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๑๓๐-๒๕๐เมตร ลาดเอียงลงจากทิศตะวันออกเฉียง

เทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพญาเย็นเป็นขอบที่ราบสูงโคราชทางทิศตะวันตก โดยเริ่มจากจุดเหนือสุดที่ผามอง ยาวต่อลงมาทางทิศใต้ตามแนวของภูยาอู่ ภูพานคำ ภูแลนคาและภูพังเหยจนถึงเขื่อนลำตะคอง ซึ่งบริเวณนี้พื้นที่มีความลาดเทไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ขอบที่ราบสูงโคราชทางด้านทิศใต้ประกอบด้วยทิวเขาสันกำแพงและพนมดงรัก ซึ่งเป็นขอบเขาสูงชันและเอียงเทไปหาแอ่งทางทิศเหนือ ส่วนขอบแอ่งทางด้านทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเป็นแนวเทือกเขาในประเทศลาว ที่ราบสูงโคราชถูกแบ่งออกด้วยเทือกเขาภูพานที่เกิดจากโครงสร้างชั้นหินโค้งรูปประทุนลูกฟูก (anticlinorium) ที่มีแกนวางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ส่วนทางด้านเหนือ เกิดแอ่งย่อยอุดร-สกลนคร และทางด้านใต้เกิดแอ่งย่อยโคราช-อุบล แอ่งทั้งสองมีพื้นที่เอียงเทไปยังทิศตะวันออกเฉียงและมีพื้นที่ราบเรียบ ซึ่งประกอบด้วยที่ราบน้ำท่วมถึง และที่ราบน้ำท่วมไม่ถึง (non-floodplain) อยู่กลางแอ่ง นอกจากนี้ในบริเวณกลางแอ่งมีการแทรกดันของเกลือหินกระจายอยู่ทั่วไป ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดพื้นที่ดินเค็มและน้ำเค็มในบริเวณที่ราบสูงโคราช ลักษณะภูมิประเทศและภูมิสัณฐานของแอ่งย่อยทั้งสองมีลักษณะดังนี้

แอ่งอุดร-สกลนคร มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่บริเวณจังหวัดหนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และบางส่วนของประเทศลาว พื้นที่แอ่งเฉพาะในประเทศไทยมีประมาณ ๑๗,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร แม่น้ำในบริเวณนี้มีขนาดเล็กและสายสั้นๆ เกิดจากเทือกเขาภูพาน ได้แก่ แม่น้ำสงคราม แม่น้ำพุง ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออกเฉียง เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณที่มีการทรุดตัวของแผ่นดิน จนทำให้เกิดพื้นที่ลุ่ม มีน้ำขังตลอดปีและกลายเป็นหนองบึงกระจายอยู่ทั่วไป ที่สำคัญได้แก่ หนองหาน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี หนองญาติ จังหวัดนครพนม และหนองหาน จังหวัดสกลนคร

แอ่งโคราช-อุบล มีพื้นที่ประมาณ ๓๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บริเวณจังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ กาลสินธุ์ ยโสธร สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ แม่น้ำในบริเวณนี้ส่วนใหญ่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาที่เป็นขอบแอ่งทางทิศเหนือและทิศตะวันตก ที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำมูล มีต้นกำเนิดจากเขาวงและเขาสมิงของเทือกเขาสันกำแพง บริเวณอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา แม่น้ำชี มีต้นกำเนิดจากสันปันน้ำของเทือกเขาเพชรบูรณ์ ในเขตจังหวัดชัยภูมิ แม่น้ำทั้งสองสายไหลผ่านที่ราบตอนกลางของแอ่งและบรรจบรวมกันเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออกเฉียง บริเวณอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีตะพักลุ่มน้ำเกิดขึ้นหลายระดับ วางตัวถัดจากบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ตะพัก

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,

ลุ่มน้ำระดับสูงมีความสูงประมาณ ๑๖๐-๒๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประกอบด้วยกรวดทราย ดินเหนียว ลูกรังและไม้กลายเป็นหิน (petrified wood) ส่วนตะกอนลุ่มน้ำที่มีระดับต่ำลงไปมักมีพื้นผิวราบเรียบ เนื่องจากมีทรายและดินเหนียวเป็นองค์ประกอบหลัก

๒. โครงสร้างทางธรณีวิทยา

ธรณีวิทยาโดยทั่วไปประกอบด้วยหินชั้นของกลุ่มหินโคราชซึ่งเป็นชั้นหินสีแดงมหายุคมีโซโซอิก สะสมตัวบนภาคพื้นทวีปเป็นส่วนใหญ่ ประกอบด้วยหินทรายแป้ง หินทราย หินโคลนและหินกรวดมน ความหนาของหินทั้งสิ้นอาจถึง ๔,๐๐๐ เมตร มีอายุตั้งแต่ยุคไทรแอสซิกตอนปลายถึงยุคครีเทเชียส-เทอร์เชียรี วางทับอยู่บนพื้นผิวที่เกิดจากการผุกร่อนของหินมหายุคพาลีโอโซอิกตอนบน โดยที่ชั้นหินเอียงลาดเล็กน้อยสู่ใจกลางแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร บริเวณทิศใต้ของที่ราบสูงโคราช มีหินบะซอลต์ยุคควอเทอร์นารีไหลคลุมกลุ่มหินโคราชเป็นหย่อมๆ

ลำดับชั้นหินทั่วไปของกลุ่มหินโคราชวางตัวแบบไม่ต่อเนื่องบนหินยุคที่แก่กว่า โดยที่ส่วนล่างสุดมักพบชั้นหินกรวดมน ปัจจุบันกลุ่มหินโคราชแบ่งออกเป็น ๔ หมวดหินดังนี้

(๑) หมวดหินน้ำพอง เป็นหมวดหินล่างสุดของกลุ่มหินโคราชที่เริ่มมีสีแดง โดยเฉาะทางโคราชด้านตะวันตก หมวดหินน้ำพองประกอบด้วยชั้นหินทรายแป้ง หินทรายและหินกรวดมน สลับกันเป็นชั้นหนา วางตัวต่อเนื่องจากหมวดหินห้วยหินลาด หมวดหินนี้หนาประมาณ ๑,๕๖๕ เมตร

(๒) หมวดหินภูกระดึง วางตัวอยู่บนหมวดหินน้ำพองหรือบนหินยุคเพอร์เมียนในบริเวณที่ไม่มีหมวดหินน้ำพอง ประกอบด้วยหินทรายแป้ง หินทรายสีเทาอมเขียว หินโคลน และหินกรวดมนเนื้อปูนผสม มีซากดึกดำบรรพ์ชิ้นส่วนของกระดูกและฟันปลีสิโอซอร์ และกระดูกไดโนเสาร์ ความหนาของหมวดหินนี้ที่บริเวณภูกระดึงประมาณ ๑,๐๐๑ เมตร

(๓) หมวดหินพระวิหาร ประกอบด้วยหินทรายเนื้อควอร์ตซ์ สีขาว มักแสดงลักษณะชั้นเฉียงระดับ และมีชั้นบางๆ ของหินทรายแป้งสีเทาดำแทรก ความหนาของหมวดหินนี้แตกต่างกันในแต่ละบริเวณ ตั้งแต่ ๕๖-๑๓๖ เมตร

(๔) หมวดหินเสาขัว ประกอบด้วยหินทรายแป้ง หินโคลน และหินกรวดมนปนทราย มีชั้นหินค่อนข้างหนา ซึ่งความหนาของหมวดหินนี้ในบริเวณเสาขัว หนา ๕๑๒ เมตร มีซากดึกดำบรรพ์หอยกาบเดี่ยวพวกหอยกาบคู่และพวกไดโนเสาร์กินพืช

(๕) หมวดหินภูพาน มีลักษณะค่อนข้างเด่นโดยเฉาะประกอบด้วยหินทรายปนหินกรวดมน ชั้นหนา ที่แสดงการวางชั้นเฉียงระดับ มีรายงานพบเศษชิ้นส่วนของกระดูกไดโนเสาร์ นอกจากนั้นยังพบว่ามีสารประกอบของพวกคาร์บอนเกิดอยู่ในหมวดหินนี้ด้วย ความหนาของหมวดหินนี้ ประมาณ ๑๑๔ เมตร

(๖) หมวดหินโคกกรวด ประกอบด้วยหินทรายแป้ง หินทราย และหินทรายแป้งปนปูน หินกรวดมน มีซากดึกดำบรรพ์เศษชิ้นส่วนร่องไดโนเสาร์ชนิดกินพืช เต่า และปลา หมวดหินนี้มีความหนาประมาณ ๗๐๙ เมตร

(๗) หมวดหินมหาสารคาม ประกอบด้วยหินทรายแป้ง และหินทราย มีชั้นโพแทช ยิปซัมและเกลือหิน หนาเฉลี่ย ๒๐๐ เมตร หมวดหินนี้มีความหนาประมาณ ๖๐๐ เมตร เกิดจากการสะสมตัวของแอ่งซึ่งอาจแยกกันเป็น ๒แอ่งคือ แอ่งสกลนครกับแอ่งโคราช อายุของหินมหาสารคามนี้มีอายุประมาณยุคครีเทเชียสตอนปลาย จากหลักฐานสนามแม่เหล็กบรรพกาล และจากไอโซโทป ของแร่มีอายุประมาณร้อยล้านปี

(๘) หมวดหินภูทอก ประกอบด้วยหินทรายเนื้อละเอียดสีแดง มีชั้นเฉียงสลับขนาดใหญ่ และหินทรายสีแดง พบชั้นเฉียงสลับขนาดเล็ก ความหนาของหมวดหินนี้ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ เมตร โดยที่บริเวณชั้นหินแบบฉบับที่เขากูทอกน้อย อำเภอศรีวิไล จังหวัดหนองคายมีความหนา ๑๓๙ เมตร หมวดหินภูทอกแผ่กระจายตัวทั่วไปตามกลางแอ่งที่ราบสูงโคราชในบริเวณที่ไม่มีดินปกคลุม หินทรายนี้เกิดจากการสะสมตัวในสภาพแวดล้อมแบบตะกอนพัดพาจากน้ำและลม

กรมทรัพยากรธรณีเรียกหน่วยหินที่มีชั้นเกลือหินแทรกสลับว่า "หมวดหินมหาสารคาม" ซึ่งลำดับชั้นดั้งเดิมประกอบด้วย ชั้นเกลือหิน (rock salt) ๓ ชั้นแทรกสลับกับหินตะกอนสีน้ำตาลแดง มีความหนารวมกันประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ เมตร จากแผนที่ธรณีวิทยาของกรมทรัพยากรธรณี แสดงให้เห็นถึงการกระจายของหน่วยหินในหมู่หินโคราช และพื้นที่ของแต่ละหน่วย พบว่าหน่วยหินมหาสารคามซึ่งมีองค์ประกอบของเกลือหิน มีพื้นที่ประมาณร้อยละ ๓๔ ของพื้นที่ภาคอีสานพบในพื้นที่แอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร หน่วยโคกกรวดพบประมาณร้อยละ ๑๕.๕๐ เนื้อที่ภาคอีสาน ในบริเวณ จังหวัดเลย ทิศตะวันตกของ จังหวัดอุดรธานี และตอนเหนือของจังหวัดชัยภูมิมีหน่วยหินจำนวนมากและมีธรณีวิทยาสลับซับซ้อน ส่วนบริเวณที่ราบลุ่มน้ำมูล ชี พอง และอื่นๆ พบตะกอนในที่ราบลุ่มประมาณร้อยละ ๑๓ ของพื้นที่

กล่าวโดยสรุปหน่วยหินดังกล่าวสามารถทำให้พื้นที่จำนวน ๓๖ ล้านไร่หรือร้อยละ ๓๓.๘ ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคเป็นดินเค็ม โดยพื้นที่ลุ่มของภาคที่มีปริมาณเกลือมากมีจำนวน ๑.๕ ล้านไร่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบคราบเกลือบนผิวดินและในชั้นต่างๆของดิน ส่วนพื้นที่ลุ่มที่มีเกลือปานกลางมีประมาณ ๓.๗ ล้านไร่ จะพบเกลือในบริเวณที่ลึกลงไปจากผิวดินประมาณ ๑ เมตร พื้นที่ลุ่มที่มีเกลือน้อยมีจำนวน ๑๒.๗ ล้านไร่ ซึ่งจะไม่พบคราบเกลือตามผิวดินและในชั้นของดิน แต่พบว่าน้ำตามแหล่งน้ำต่างๆมักจะเค็ม และบริเวณที่สูงของภาคชั้นใต้ดินประกอบด้วยหินที่มีเกลือประมาณ ๑๘.๑ ล้านไร่ซึ่งเกลือเหล่านี้จะถูกชะล้างไปสะสมในบริเวณที่ราบต่ำ

๓. ปริมาณน้ำ

ตามหลักการพัฒนาแหล่งน้ำ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มน้ำหลัก คือ

๑) บางส่วนของกลุ่มน้ำที่ ๒ แม่น้ำโขง ๒) กลุ่มน้ำที่ ๔ แม่น้ำชี และ ๓) กลุ่มน้ำที่ ๕ แม่น้ำมูล

กลุ่มน้ำโขง มีขนาดพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๕๗,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร กลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยมีลำน้ำสาขาในภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้การระบายน้ำจากทางทิศเหนือลงสู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไหลผ่านจังหวัดเชียงราย พะเยา แล้วไหลผ่านจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหารในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ และบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แล้วจึงไหลลงทะเลจีนใต้ ดังนั้นพื้นที่ลุ่มน้ำโขง จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ ลุ่มน้ำแม่โขง ในภาคเหนือ และลุ่มน้ำแม่โขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๕,๗๖๓,๙๖๐ คน การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นนาข้าวร้อยละ ๓๔.๖ เป็นพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๒๔.๗ พืชไร่ร้อยละ ๒๓.๕ และไม้ยืนต้นร้อยละ ๕.๑

ลุ่มน้ำชี มีพื้นที่ลุ่มน้ำ ๔๙,๔๗๗ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๓๐.๙๒ ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๑๒ จังหวัด ในบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนบน มีพื้นที่ทั้งจังหวัดอยู่ในลุ่มน้ำมี ๒ จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิและกาฬสินธุ์ ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่บางส่วนของจังหวัดอยู่ในลุ่มน้ำมี ๑๐ จังหวัด ได้แก่ เลย ยโสธร ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุดรธานี และหนองบัวลำภู จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แบ่งพื้นที่ในลุ่มน้ำชีออกเป็น ๗ ลุ่มน้ำย่อยมีปริมาณน้ำฝนรายปีเฉลี่ย ระหว่าง ๘๐๐-๑,๕๐๐ มม. มีปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ยต่อหน่วยเวลาและพื้นที่ระหว่าง ๔.๐-๙.๗ ลิตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร ในสภาพปัจจุบันปริมาณน้ำท่าทั้งหมดในลุ่มน้ำชีไหลลงสู่แม่น้ำมูลเฉลี่ยประมาณ ๘,๗๕๒ ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี มีประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๖,๗๐๙,๓๓๐ คน ป่าไม้ร้อยละ ๒๒.๒ แหล่งน้ำร้อยละ ๒.๘ ที่ลุ่มและทุ่งหญ้าธรรมชาติร้อยละ ๒.๗ พื้นที่ชุมชนร้อยละ ๑.๔ และพืชสวนและไม้ยืนต้นร้อยละ ๐.๒

ลุ่มน้ำมูล พื้นที่ลุ่มน้ำ ๖๙,๗๐๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔๓.๕๖ ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๑๐ จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและบางส่วนของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จังหวัดที่มีพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในลุ่มน้ำ มี ๒ จังหวัดได้แก่ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ จังหวัดที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในลุ่มน้ำมี ๘ จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี นครราชสีมา มหาสารคาม ยโสธร ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และอำนาจเจริญ จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แบ่งพื้นที่ในลุ่มน้ำมูลออกเป็น ๒๓ ลุ่มน้ำย่อย มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปีระหว่าง ๑,๐๐๐-๑,๘๐๐ มม. มีปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ยต่อหน่วยเวลาและพื้นที่ ระหว่าง ๒.๐-๗๗.๖ ลิตร/วินาที/ตารางกิโลเมตร ในสภาพปัจจุบันปริมาณน้ำท่าทั้งหมดในลุ่มน้ำมูลไหลลงสู่แม่น้ำโขงเฉลี่ยประมาณ ๒๖,๖๕๕ ล้าน ลูกบาศก์เมตร/ปี มีประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๙,๖๑๓,๑๐๐ คน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนาข้าวคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗ และ เป็นพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๑๗

โครงการพัฒนาระบบจัดการน้ำลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล*

ความเป็นมาโครงการโขง-ชี-มูล

โครงการโขง-ชี-มูล เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเดิมอยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ปัจจุบันได้โอนภารกิจมาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน ลักษณะโครงการเป็นโครงการก่อสร้างอาคารทดน้ำขนาดใหญ่ในลำน้ำสายหลักและวางแผนผันน้ำจากแม่น้ำโขงมาเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล เพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการเกษตร และการอุปโภค-บริโภค

จากผลการศึกษาความเหมาะสมโครงการโขง-ชี-มูล ปี พ.ศ. 2535 ได้ข้อสรุปว่าโครงการพัฒนาโครงการโขง-ชี-มูล ที่มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาได้มีขนาดพื้นที่ชลประทานสุทธิรวม 4.98 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 14 จังหวัด แบ่งการพัฒนาโครงการเป็น 3 ระยะ รวมเวลา 42 ปี ดังแสดงไว้ในตาราง

รายละเอียดแผนพัฒนาโครงการโขง-ชี-มูล	พื้นที่รวม (ไร่)		หมายเหตุ
	ฤดูฝน	ฤดูแล้ง	
(1) แผนพัฒนาระยะที่ 1 (พ.ศ.2535-2543)			
1. ปรับปรุงประสิทธิภาพโครงการชลประทานลำปาว	305,000	152,500	
2. พัฒนาพื้นที่โครงการในลุ่มน้ำชี-มูล และสาขา รวม 13 ฝ่าย	403,480	150,400	ก่อสร้างแล้ว
3. สูบน้ำจากแม่น้ำโขงที่ปากห้วยหลวง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย โดยการพัฒนาพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง และพื้นที่ระหว่างห้วยหลวงกับอ่างเก็บน้ำลำปาว	173,650	82,380	ก่อสร้างเสร็จบางส่วน
4. พัฒนาพื้นที่ชลประทานของฝ่ายกมลาไสยและฝ่ายร้อยเอ็ดรวมทั้งเพิ่มพื้นที่ส่งน้ำของฝ่ายกุมภวาปีและฝ่ายธาตุน้อย	531,290	206,830	ก่อสร้างแล้ว
5. สร้างคลองส่งน้ำสายยโสธร-รามัญไศล พัฒนาพื้นที่ตามแนวคลองผันน้ำและเพิ่ม พื้นที่ส่งน้ำของโครงการฝ่ายรามัญไศล ฝ่ายห้วยสำราญและฝ่ายห้วยนา	485,570	204,760	ศึกษาผลกระทบดินเค็มเพิ่มเติม
6. สร้างระบบส่งน้ำสายยโสธร-เซบาย-เซบก และพัฒนาพื้นที่ส่งน้ำของฝ่ายลำเซบาย ฝ่ายอำนาจเจริญ ฝ่ายหนองแก้ว ฝ่ายหนองกุง และฝ่ายลำเซบก	424,000	189,360	
รวมพื้นที่ส่งน้ำระยะที่ 1	2,322,990	986,230	

*ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รายละเอียดแผนพัฒนาโครงการโขง-ชี-มูล	พื้นที่รวม (ไร่)		หมายเหตุ
	ฤดูฝน	ฤดูแล้ง	
(2) แผนพัฒนาระยะที่ 2 (พ.ศ.2544-2559)			
1. สูบน้ำจากแม่น้ำโขงเพิ่มเติมโดยสูบน้ำที่บริเวณใกล้บ้านเวียงคุก พัฒนาพื้นที่ส่งน้ำตามแนวคลอง พร้อมปรับปรุงขยายฝายกุ่มกวาวปีและลำปาวช่วงหนองหานกุ่มกวาวปี-อ่างเก็บน้ำลำปาว	70,000	21,000	เสนอทางเลือกเพิ่มในกรณีไม่สามารถผันน้ำจากแม่น้ำโขงได้
2. ก่อสร้างคลองส่งน้ำ CM8 ช่วงแรก คลองส่งน้ำและระบบชลประทานลำปาว-น้ำพอง (HI) ก่อสร้างระบบสูบน้ำจากฝายมหาสารคาม ฝายชนบท (สถานีสูบน้ำ ผักคบ) และขยายพื้นที่ชลประทานของฝายมหาสารคามชนบทและ ฝายวังยาง	131,840	5,320	
3. ก่อสร้างคลองส่งน้ำ CM8 ช่วงแรก ก่อสร้างสถานีสูบน้ำฝายชนบท-น้ำมูล (สถานีสูบน้ำบ้านท่าฉาง) พัฒนาพื้นที่ตามแนวคลอง CM8 พื้นที่ตามแนวคลอง HI พื้นที่ชลประทานหนองผักคบและท่าฉางและขยายพื้นที่ของฝายบ้านตะลุง	1,491,690	559,610	
รวมพื้นที่ส่งน้ำระยะที่ 2	1,693,530	585,930	
(3) แผนพัฒนาระยะที่ 3 (พ.ศ.2560-2576)			
1. สูบน้ำจากแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ส่งน้ำมาลงแม่น้ำชีที่อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และพัฒนาพื้นที่ส่งน้ำตามแนวคลอง WR290	643,960	168,520	กรมชลประทาน ทบทวนเพื่อผันน้ำโดยแรงโน้มถ่วง
2. เพิ่มพื้นที่ส่งน้ำในกลุ่มน้ำมูล	320,100	163,110	
รวมพื้นที่ส่งน้ำระยะที่ 3	964,060	331,630	

กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้นำเสนอผลการศึกษาฯ ดังกล่าวต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติทบทวนแผนการดำเนินการและวงเงินที่จะใช้ในโครงการโขง-ชี-มูลใหม่ โดยจะดำเนินการเฉพาะในแผนพัฒนาระยะที่ 1 ก่อน ซึ่งมีรายละเอียดโครงการองค์ประกอบที่จะสามารถพัฒนาโดยการใช้น้ำจากลุ่มน้ำภายในประเทศรวมทั้งจะได้นำน้ำจากแม่น้ำโขงในช่วงฤดูน้ำหลากเข้ามาเสริม ทำให้สามารถส่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกได้ 2.323 ล้านไร่ ปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2537 เห็นชอบในหลักการให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ดำเนินการก่อสร้างฝายและระบบชลประทานในกลุ่มน้ำชี-มูล และลำน้ำสาขา เพื่อใช้ภายในประเทศ สำหรับการนำน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาเพื่อพัฒนา

พื้นที่ชลประทานเพิ่มเติม นั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ศึกษารายละเอียดและติดตามผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้ง

1. การพัฒนาโครงการ โขง-ชี-มูล จนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันโครงการ โขง-ชี-มูล ได้ดำเนินการพัฒนาก่อสร้างอาคารหัวงานพร้อมทั้งระบบส่งน้ำในส่วนของพื้นที่ลุ่มน้ำชี มูลและลุ่มน้ำสาขา ตามแผนพัฒนาระยะที่ 1 (พ.ศ.2535-2543) แล้วเสร็จจำนวนทั้งสิ้น 15 โครงการ คือ ในลุ่มน้ำชี ประกอบด้วย ฝ่ายชนบท ฝ่ายมหาสารคาม(ลุยเขื่อน) ฝ่ายวังยาง ฝ่ายร้อยเอ็ด ฝ่ายยโสธร-พนมไพร ฝ่ายธาตุน้อยและฝ่ายกุมภวาปี ในลุ่มน้ำมูลประกอบด้วย ฝ่ายชุมพวง ฝ่ายบ้านเขว้า ฝ่ายบ้านตะลุง ฝ่ายราษีไศล ฝ่ายห้วยนา ฝ่ายลำเซบาย ฝ่ายลำเซบก และฝ่ายลำโดมใหญ่ และกำลังก่อสร้างอยู่อีก 1 โครงการ คือ ฝ่ายอำนาจเจริญหรือฝ่ายปะอาว โดยฝ่ายชุมพวง ฝ่ายตะลุง และฝ่ายบ้านเขว้า รวม 3 โครงการ สามารถส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกได้แล้ว สำหรับอีกสองโครงการ คือ โครงการฝ่ายราษีไศลและฝ่ายห้วยนา ปัจจุบันยังประสบปัญหาการดำเนินการส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่ชลประทาน และโครงการฝ่ายลำเซบาย ฝ่ายลำเซบก และฝ่ายลำโดมใหญ่ ปัจจุบันยังไม่มีการก่อสร้างระบบส่งน้ำ สรุปการก่อสร้างตามแผนในระยะที่ 1 ได้ดำเนินการเกือบครบทั้งหมดแล้วเหลือการผันน้ำจากแม่น้ำโขงและคลองผันน้ำมายังลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล

2. ทางเลือกในการจัดหาต้นทุนทดแทนในกรณีที่ไม่สามารถผันน้ำจากแม่น้ำโขง (น้ำจืด, ทน.)

2.1 ทางเลือกที่ 1 ผันน้ำจากเขื่อนน้ำจืดมายังเขื่อนห้วยหลวง

ศักยภาพของการผันน้ำจากเขื่อนน้ำจืดเมื่อวิเคราะห์ปริมาณน้ำท่าในฤดูแล้งของลุ่มน้ำจืดในระยะยาวแล้วพบว่าปริมาณน้ำที่สามารถผันมาได้คือ 150 ลบ.ม. ต่อวินาที

องค์ประกอบหลักของโครงการ ประกอบด้วย เขื่อนทดน้ำที่น้ำจืด ซึ่งจะผันน้ำเข้าคลองผันน้ำยาวประมาณ 17 กิโลเมตร ในพื้นที่ของ สปป.ลาว แล้วผ่านอุโมงค์ลอดใต้แม่น้ำโขงเข้าอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงตอนล่างในฝั่งของประเทศไทย โดยอาศัยแรงโน้มถ่วง จากนั้นสามารถใช้โครงข่ายเดิมที่ออกแบบไว้จากโครงการโขง ชี มูล กระจายน้ำต่อไปยังลุ่มน้ำชีและมูล

ในระดับการศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นของโครงการผันน้ำจากเขื่อนน้ำจืดได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาให้เหลือเพียง 13 ลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำชีบางส่วน รวมมีพื้นที่รับประโยชน์จากการผันน้ำประมาณ 3.26 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ปลูกพืชพลังงานประมาณ 3.16 ล้านไร่ และปลูกข้าวประมาณ 0.1 ล้านไร่ ในฤดูฝนและพืชพลังงานในฤดูแล้ง

2.2 ทางเลือกที่ 2 ผันน้ำจากประตูระบายน้ำปากห้วยหลวงไปอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว และลุ่มน้ำชี

จุดประสงค์เพื่อเก็บกักน้ำในช่วงฤดูฝน และบริหารน้ำร่วมกับอ่างเก็บกักน้ำเขื่อนลำปาว เพื่อเพิ่มน้ำต้นทุนตามแนวคลองส่งน้ำและลุ่มน้ำชีตอนล่าง สามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานในฤดูฝน 1,200,000 ไร่ ในฤดูแล้ง 640,000 ไร่ และสามารถบรรเทาอุทกภัยลุ่มน้ำชีตอนล่าง แต่มีข้อจำกัดปริมาณน้ำ ทำให้มีพื้นที่รับประโยชน์เฉพาะบริเวณลุ่มน้ำชีตอนล่างเท่านั้น

3. แนวผันน้ำเลย-ชี-มูล โดยระบบแรงโน้มถ่วง (กรมชลประทาน)

โครงการผันน้ำเลย - ชี - มูล โดยระบบแรงโน้มถ่วง เป็นการทบทวนการวางแผนโครงการ โขง-ชี-มูล ระยะที่ 3 โดยเปลี่ยนจากที่ต้องสูบน้ำ ลักษณะโครงการเป็นการผันน้ำจากแม่น้ำโขงช่วงที่ไหลผ่าน อ. เชียงคาน จ. เลย ซึ่งมีระดับน้ำประมาณ 200-210 ม.รทก. ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีระดับสูงที่สุดของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านพรมแดนประเทศไทยในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพัฒนาปากน้ำเลย เพื่อชักน้ำโขงไหลเข้าสู่แม่น้ำเลย ตามคลองขุดความลาดชัน 1: 10,000 ระยะทาง 15 กม. ผ่านอุโมงค์ผันน้ำกว้าง 25 ม. ยาว 45 กม. ผ่านคลองขุดผ่านลำห้วยต่าง ๆ ระยะทาง 110 กม. ลงเขื่อนอุบลรัตน์ รวมระยะทาง 170 กม.

กรมชลประทาน ได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้น (DESK STUDY) โครงการแนวผันน้ำโขง - ชี - มูล โดยระบบแรงโน้มถ่วง ผลการศึกษา พบว่า แนวผันน้ำดังกล่าวมีความเป็นไปได้ในด้านเทคนิค เนื่องจากระดับที่จุดต่าง ๆ สามารถผันได้โดยระบบแรงโน้มถ่วง ปริมาณน้ำโขงมีศักยภาพมากและเพียงพอต่อการพัฒนาพื้นที่ชลประทานขนาดใหญ่ ได้ตั้งแต่ 5-10 ล้านไร่ ขึ้นกับขนาดคลองผันน้ำ

สถานะโครงการปัจจุบัน กรมชลประทานอยู่ระหว่างการจ้างที่ปรึกษาดำเนินการศึกษาโครงการ จัดทำแผนหลักการบรรเทาอุทกภัยและแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำโขง - ชี - มูล (PRE FEASIBILITY) โดยมีขอบเขตการดำเนินงาน 1) ศึกษาความเป็นไปได้เชิงวิศวกรรม 2) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม 3) ความคุ้มค่าในการลงทุน ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จกลางปี 2551

ข้อเสนอแนะการดำเนินการโครงการผันน้ำ

1. บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการศึกษาการจัดหาน้ำต้นทุนเพิ่มเติมและพัฒนา ระบบกระจายน้ำ
2. การศึกษาทบทวนการนำน้ำมาจากแม่น้ำโขง (จ.หนองคาย) - ห้วยหลวง - หนองหาน กุมภวาปี (จ.อุดรธานี) - ลำปาว(จ.กาฬสินธุ์) - แม่น้ำชี และจะเปรียบเทียบกับทางเลือกอื่น

3. ประสานความร่วมมือกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในการใช้น้ำจากเขื่อนน้ำงึม.

4. จัดทำแผนการบริหารจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบบบูรณาการ โดยความร่วมมือของประชาชน

นโยบายรัฐบาลต่อโครงการโขง-ชี-มูล*

เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทบทวนแผนการดำเนินงานโครงการโขง-ชี-มูลใหม่ การดำเนินการระยะที่ ๑ จึงเหลือเพียงการนำน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาพัฒนาพื้นที่ชลประทาน และไม่มีดำเนินการใดๆเพิ่มเติม

พ.ศ.๒๕๕๑ เมื่อนายสมัคร สุนทรเวช เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมีนโยบายที่จะเร่งดำเนินการโครงการเมกกะโปรเจค ได้แก่ โครงการรถไฟฟ้า ๙ สาย ระบบรางรถไฟคู่ โครงการประชานิยม อุตสาหกรรมผลิตอาหารทางการแพทย์ และการผันน้ำจากแม่น้ำโขง ซึ่งมีแนวคิดจะผันน้ำจากแม่น้ำโขงด้วยการ "สร้างระบบขนส่งน้ำจากแม่น้ำโขงเพื่อมาแก้ไขปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง ๑๙ จังหวัด โดยใช้ระบบไฮโดรซิลที่จะดูดอุโมงค์ส่งน้ำขนานไปกับถนนมิตรภาพ"

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผลกระทบจากโครงการโขง-ชี-มูล ระยะที่ ๑ *

๑. ปัญหาดินเค็ม

จากข้อมูลที่บรรยายแล้วในหัวข้อโครงสร้างทางธรณีวิทยาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่วนถัดจากชั้นดินส่วนใหญ่ของภาคเป็นชั้นหินมหาสารคามและหินโคกกรวด การสร้างฝาย เขื่อนกักเก็บน้ำไว้ จึงมีผลต่อการกระจายของดินเค็ม อาทิ เช่น ลำน้ำมูลที่ไหลผ่านที่ราบต่ำน้ำท่วมถึง ตั้งอยู่บนตะกอนชั้นดินที่ทับถมกันเป็นชั้นของหินทรายแข็ง หินทราย และก้อนกรวดอัดแน่น ทวงตอนใต้ของลำน้ำ ส่วนทางตอนเหนือของลำน้ำมีแผ่นเกลือขนาดใหญ่คือแผ่นเกลือมหาสารคามในชั้นตะกอนดิน ชั้นดินเหนียว และชั้นดินเลนที่ระดับความลึก ๑๗๐ เมตร ซึ่งหมายความว่าน้ำจากอ่างเก็บน้ำ หรือหรือเขื่อนที่ตั้งอยู่เหนือ ลำน้ำ จะซึมผ่านเกลือจากอ่างเก็บน้ำไปยังที่รองรับน้ำไหลลงยังไร่นา พื้นที่เกษตรกรรม

หมู่บ้านเหล่าข้าว ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รับน้ำหรือพื้นที่ทางออกของน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในเรื่องของความเค็มของดิน การแพร่กระจายความเค็ม และปริมาณความเค็มที่เพิ่มมากขึ้น

ส่วนการเก็บกักน้ำของเขื่อนราษีไศล ในปี ๒๕๓๘ กรมพัฒนาที่ดินได้สำรวจผลกระทบพบว่า เกลือถูกสะสมในพื้นที่เหนือเขื่อนมากขึ้นเนื่องจากไม่สามารถระบายออกจากระบบได้ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถใช้น้ำในการเพาะปลูกตามปกติได้ อีกทั้งบริเวณเขื่อนในช่วงฤดูแล้งน้ำมีความเค็มระดับสูงไม่สามารถนำไปใช้ในการเกษตรได้ จากการศึกษาแผนที่การกระจายดินเค็มเฉพาะจังหวัดศรีสะเกษของกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่าในขอบเขตอ่างเก็บน้ำราษีไศลมีชั้นหินเกลือรองรับอยู่ข้างใต้เป็นพื้นที่ไม่น้อยกว่า ๑๐ ตร.กม. เกิดการเคลื่อนย้ายของเสาเกลือไปยังหมู่บ้านทั้งในจังหวัดศรีสะเกษเองและจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งความเค็มของเกลือได้กัดเซาะบ้านเรือนของประชาชนเสียหาย

๒. ตัวอย่างผลกระทบกรณีเขื่อนราษีไศล

๑) เกิดการแพร่กระจายของดินเค็ม น้ำเค็ม ปรกติแล้วพื้นที่ราษีไศลหรือทุ่งป่าทาม เป็นพื้นที่ตอนล่างของภาคมีลักษณะเป็นแอ่งรับน้ำเค็มจากห้วยก้ากัว้อ ลำน้ำเสียว ทุ่งกุลาร้องไห้ ในฤดูน้ำหลากเกลือที่ปนเปื้อนอยู่ในน้ำจะถูกน้ำนำพาไปสู่ปลายน้ำ เมื่อถึงฤดูแล้งจะมีเสาเกลือตกค้างอยู่บนผิวดินตามทั่วไป ประชาชนในพื้นที่นำมาต้มเกลือจนเกิดแบบแผนการต้มเกลือสืบทอดกันมา

๒) ผลกระทบต่อแหล่งน้ำชลประทานเดิม ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำของเขื่อนราษีไศลนั้นมีโครงการชลประทานขนาดเล็กระดับชุมชนและมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันในท้องถิ่นอยู่แล้ว ส่วนมากจะเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ ฝายน้ำล้น ทำนบกั้นน้ำ บ่อน้ำตื้น เฉพาะในพื้นที่อำเภอราษีไศลและอำเภอบึงบูรพ์ พบว่ามีโครงการชลประทานดังกล่าว จำนวน ๑๒ โครงการ ซึ่งประชาชนได้ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค การปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์บ้างแห่งสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำนาปรังในฤดูแล้งเขื่อนราษีไศลได้สร้าง

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทับซ้อนลงไปในพื้นที่ดังกล่าว ท่วมทั้งพื้นที่เก็บน้ำและท่วมทั้งพื้นที่ทำกินที่ใช้ประโยชน์รอบอ่างเก็บน้ำเดิม นอกจากนี้จะเป็นการทำโครงการที่ซ้ำซ้อนกับโครงการเดิมแล้ว โครงการที่เกิดขึ้นภายหลังยังส่งผลกระทบต่อการจัดการน้ำรูปแบบเดิมอีกด้วย

๓) การสูญเสียที่ดินทำกิน

พื้นที่ที่ใช้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อนตามโครงการโขงชีมูลนั้นเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประชาชนใช้ร่วมกัน เป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมถึงในฤดูฝนเป็นปกติ ในฤดูแล้งสามารถทำกินได้ ประชาชนอาศัยทำกินเฉพาะที่ของตลิ่งแม่น้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวคือพื้นที่บึงทามอันอุดมสมบูรณ์ที่สุดของภาคอีสาน เป็นที่ราบลุ่มอันกว้างใหญ่สองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก ลักษณะทั่วไปจะเป็นที่ราบลุ่ม มีหนองน้ำ ร่องน้ำ และกุดซึ่งเป็นร่องรอยลำน้ำที่เปลี่ยนทางเดินไปแล้วมากมาย ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ส่งผลให้เกิดสังคมพืชสัตว์อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ ชุมชนสองฝั่งแม่น้ำมูนได้เข้ามาอาศัยทำประโยชน์ในพื้นที่บึงทามและตั้งชุมชนในบริเวณที่สูงขึ้นไป ปลอดภัยจากภาวะน้ำท่วมมาตั้งแต่ ๑๐๐-๒๕๐ ปีที่แล้ว(ประสิทธิ์ คุนุรัตน์, ๒๕๓๕) การทำประโยชน์ของชุมชน มีทั้งการทำการประมง การทำนาปลูกพืชไร่และพืชสวนครัว การเลี้ยงวัวควายและการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า เช่น ฟิน เห็ด หน่อไม้ ไม้ใช้สอย พืชสมุนไพร ฯลฯ

จากการศึกษาของ รศ.ประสิทธิ์ คุนุรัตน์ แห่งมหาวิทยาลัยขอนแก่นพบว่าการทำนาในพื้นที่ทามนั้นเป็นเศรษฐกิจสำคัญของชุมชน มีครัวเรือนร้อยละ ๘๘.๖ ที่มีนาทาม โดยมีที่ทำกินในนาทามเฉลี่ย ๑๑.๐ ไร่/ครัวเรือน โดยการถือครองส่วนใหญ่ได้มาโดยการเข้าไปบุกเบิกครอบครองของบรรพบุรุษและมีการตกทอดเป็นมรดกต่อกันมา และร้อยละ ๖๖.๒ ไม่เคยมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน แต่ถือสิทธิ์ที่ยอมรับกันภายในชุมชนตามจารีตประเพณี นาทามได้ผลผลิตค่อนข้างสูง คือ ๖๘๔.๖ กิโลกรัมต่อไร่ ทั้งนี้เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของตะกอนแม่น้ำนั่นเอง(ค่าเฉลี่ยผลผลิตข้าวในนาทั่วไปในภาคอีสานประมาณ ๓๕๐ กิโลกรัมต่อไร่)

คันดินกั้นน้ำ (Dike) ของเขื่อนราชสีห์โคลซึ่งก่อสร้างขนานสองฝั่งแม่น้ำมูนรวมทั้งสองฝั่งเป็นความยาวทั้งสิ้น ๔๕.๘ กิโลเมตร ได้ข้อสรุปแล้วจากคณะกรรมการศึกษาที่รัฐบาลตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๔๐ ว่าคันดินดังกล่าวปิดกั้นน้ำจากที่สูงไม่ให้ไหลลงแม่น้ำมูนได้ดั้งเดิม ส่งผลให้น้ำท่วมนาบริเวณนอกอ่างเก็บน้ำเกือบทุกพื้นที่ ราษฎรซึ่งมีที่นาอยู่ในบริเวณดังกล่าวต้องประสบความเดือดร้อนมาทุกปี คณะกรรมการจึงมีมติให้แก้โดยการติดตั้งเครื่องสูบน้ำถาวรบนคันดิน ๗ จุด ซ่อมและเสริมคันดินอีก ๑ และ ๒ จุดตามลำดับ และตั้งอาสาสมัครชาวบ้านเพื่อเฝ้าระวังปัญหาที่เกิดขึ้นทุกปี แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีมาตรการใดๆ จนถึงปัจจุบัน

นั่น คือปัญหาในบริเวณที่มีการก่อสร้างคันดินกั้นน้ำเป็นขอบเขตชัดเจน ซึ่งก่อสร้างในพื้นที่เหนือเขื่อนนับระยะทางได้ประมาณ ๒๐ กิโลเมตรเท่านั้น เหนือมันขึ้นไปเป็นระยะทาง ๗๐-๘๐ กิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเก็บกักน้ำของเขื่อนเช่นกัน อะไรเกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว?

ในบางพื้นที่ เช่น ตำบลยางคำ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี ซึ่งเขื่อนราษีไศลกำหนดเอาฝั่งแม่น้ำมูลเป็นขอบเขตอ่างเก็บน้ำ ทุงนาไกลฝั่งออกไปมีระดับความสูงที่ ๑๑๗ ม.รทก. ต่ำกว่าระดับเก็บกักน้ำของเขื่อนเสียวอีก (๑๑๙ ม.รทก.) จึงประสบกับน้ำท่วมมาทุกปีเช่นกัน

พื้นที่ที่อยู่สูงขึ้นไปเกือบสิบตำบล ในฤดูน้ำหลากก็ได้รับผลกระทบจากเขื่อนเช่นกัน สมัยก่อนการสร้างเขื่อน การทำนาในพื้นที่ทามและในนาทุ่งที่สูงขึ้นไปมักต้องถูกน้ำท่วม แต่เป็นการท่วมในระยะ ๑-๒ สัปดาห์ เท่านั้น ต้นข้าวในนายังไม่ตาย และสามารถฟื้นคืนได้ แต่หลังการก่อสร้างเขื่อน แรงอัดเอ่อของน้ำทำให้เกิดการท่วมยาวนานถึง ๑-๓ เดือน การศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ ได้สำรวจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำนาดังได้กล่าวแล้ว

ผลกระทบดังกล่าว ทางโครงการไม่ได้แสดงความรับผิดชอบใด ๆ เหตุผลหนึ่งที่หยิบยกมาอ้างก็คือผลกระทบดังกล่าวมีเหตุมาจากน้ำที่ไหลปามาจากที่สูง ไม่ใช่มาจากเขื่อน และพื้นที่ดังกล่าวอยู่นอกขอบเขตความสูง ๑๑๙ ม.รทก. ทั้งนี้ถ้ามีการถามว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการอัดเอ่อของน้ำในลักษณะ back water effect ตามที่คณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ ได้ให้ความเห็นไว้หรือไม่ ก็จะได้รับคำตอบทำนองว่าลักษณะของเขื่อนราษีไศลจะไม่เกิดผลกระทบดังกล่าวเพราะก่อสร้างอยู่ตอนกลางของแม่น้ำและไม่มีการเก็บกักน้ำแบบถาวรเหมือนเขื่อนอื่นๆ

ความจริงคือ เดิมเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ความกว้างของทางเดินน้ำบริเวณก่อสร้างเขื่อนคือป่งทามกว้างประมาณ ๖ กิโลเมตร เมื่อมีการสร้างเขื่อนมีการสร้างเขื่อนดินเป็นถนนฝั่งซ้ายยาว ๕ กิโลเมตร ฝั่งขวายาว ๑ กิโลเมตร โดยไม่มีช่องระบายน้ำใด ๆ เลย มีแต่ประตูระบายน้ำที่หัวงานเขื่อนเพียง ๗ บาน กว้างบานละ ๑๒.๕ เมตร รวมเป็น ๘๗.๕ เมตร น้ำที่เคยมีทางระบาย กว้าง ๖,๐๐๐ เมตร กลับเหลือช่องไหลเพียง ๘๗.๕ เมตร ในฤดูน้ำหลากน้ำจึงไหลไม่ทันและก่อผลกระทบอย่างมหาดลต่อพื้นที่เหนือเขื่อนขึ้นไป

เรื่องที่สร้างความคับแค้นใจให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบที่กำลังมีการตรวจสอบพื้นที่ทำกินอยู่ในปัจจุบัน อีกเรื่องหนึ่ง คือ การยอมรับระดับผลกระทบที่ความสูง ๑๑๙ ม.รทก. จึงมีการตรวจสอบและรังวัดพื้นที่เฉพาะที่ต่ำจากระดับดังกล่าว ส่วนพื้นที่สูงที่เป็นเกาะอยู่กลางอ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นที่มีมหาดล เพราะในพื้นที่ป่งทามมีพื้นที่สูงต่ำสลับกันไปดังที่กล่าวแล้ว ที่ดินดังกล่าวถูกจำแนกเป็นพื้นที่ "นอกอ่าง"

การทำนาในพื้นที่ทามนั้น ถือว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวให้สอดคล้องกับภาวะธรรมชาติอย่างแท้จริง กล่าวคือ มีการทำนา ๓ แบบ ใน ๓ ลักษณะพื้นที่ ทำ "นาข้าวไร่ทาม" ในที่ดอน เริ่มในเดือนกุมภาพันธ์ เก็บเกี่ยวในเดือนกรกฎาคมหรือสิงหาคม พื้นที่เดียวกันนี้จะถูกจัดการแบบไร่หมุนเวียนในภาคเหนือ ทำ "นาหนองหรือนาปี" ในบริเวณหนองที่มีน้ำแช่ขังหลังฝนแรกในเดือนเมษายน แล้วเก็บเกี่ยวในเดือนกันยายน และทำ "นาแซง" ในหนองบวก

๔) คุณภาพน้ำและปัญหาน้ำท่วมเรื้อรัง เมื่อมีการเก็บกักน้ำป่าตามห้วยฝั้นจนอยู่ได้น้ำเกิดการเน่าเปื่อยของต้นไม้ใบไม้ ส่งผลให้น้ำเน่าเสีย น้ำมีสีดำ ยิ่งน้ำนิ่งไม่มีการถ่ายเทยิ่งเพิ่มความรุนแรง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุง แหล่งน้ำที่หลายชุมชนใช้ผลิตน้ำประปาประชาชนก็ไม่สามารถนำไปอุปโภคบริโภคได้ เนื่องจากมีเศษซากวัชพืชน้ำเน่าเปื่อยหมักหมมและมีสนิมปนเปื้อน บ่อน้ำกลายเป็นน้ำกร่อย น้ำเค็ม และเป็นสนิม

๕) ป่าบุงป่าทามและความหลากหลายทางชีวภาพ

พื้นที่บุงทามถือได้ว่าเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของภาคอีสาน ของประเทศและของโลก มีภูมิฐานที่หลากหลายอันเกิดจากอิทธิพลของสายน้ำ เช่น บุง ทาม วัง ฮองหรือร่องน้ำ คุย วัง เวิน มาบ เลิง ดูน ชำ คำ หนอง บวก ปาก กุด แก้ง ฯลฯ ส่งผลให้มีความหลากหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในแต่ละบริเวณ และมีวงจรห่วงโซ่อาหารอันละเอียดซับซ้อน สัมพันธ์กับฤดูกาลที่เปลี่ยนไป ในฤดูแล้งพื้นดินมีโอกาสดักแห้ง วัชพืชน้ำตายลง ถูกแมดเผาโดยแสงแดดจนแห้งรอเปื่อยเป็นอาหารที่สัตว์ จะเป็นที่อาศัย หากินและแพร่พันธุ์ของสัตว์บก มดปลวก แมลง และเป็นที่ยาอาศัยของกบเขียดและหอย เมื่อถึงฤดูน้ำหลากของ สัตว์เล็ก แมลงและผลไม้ เมล็ดพืชต่าง ๆ เป็นอาหารอันโอชะของปลาที่ว่ายทวนน้ำขึ้นมาหากินและวางไข่ในพุ่มไม้อย่างปลอดภัย เหตุนี้จึงมีการเรียกพื้นที่นี้ว่า "มดลูกของแม่น้ำ"

ตามสารบบทางวิชาการนับได้ว่าป่าบุงป่าทาม "พื้นที่ชุ่มน้ำ" (wetland) ประเภทหนึ่งซึ่งมีคุณค่ามาก ตั้งแต่การเป็นแหล่งเพาะฟักสัตว์น้ำ การเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ รักษาระดับน้ำใต้ดินและความชื้นในบรรยากาศ การป้องกันการพังทลายของตลิ่งแม่น้ำ การกรองสารพิษในน้ำ การชะลอภาวะน้ำท่วมเฉียบพลัน และที่สำคัญคือการเป็นแหล่งปัจจัยชีของมนุษย์

ผลจากการพัฒนาในยุคที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่บุงทามไปมากมาย ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และโดยการพัฒนาที่ถูกชี้นำด้วยความโลภ ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ในภาคอีสานในอดีตเคยมีพื้นที่บุงทามไม่น้อยกว่า ๔ ล้านไร่ ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก ขณะที่เรายังมีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่อันสำคัญนี้ อย่างจำกัด

ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำอาณาเขตเกือบแสนไร่แห่งนี้ มีสภาพนิเวศน์แบบต่าง ๆ หลากหลายสลับกันไป โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติจำนวนไม่น้อยกว่า ๕๐๐ แห่ง ในพื้นที่นี้ป่า ๓ ประเภทสลับกันไปตามลักษณะสูงต่ำและความชื้นของแต่ละพื้นที่ คือป่าบุงป่าทามซึ่งพันธุ์พืชหลักเป็นไม้พุ่มและพืชทนน้ำ พื้นที่ที่เป็นเนินสูงเป็น ป่าโคก ซึ่งมีต้น เหียง กรวด เป็นพืชหลัก ส่วนพื้นที่ริมกุดซึ่งมีความชื้นตลอดปีเป็นพื้นที่ป่าดิบแล้ง มีต้นตะเคียน ยาง เป็นพืชเด่น

จากการศึกษาวิจัยของเครือข่ายชาวบ้านร่วมอนุรักษ์แม่น้ำมูล ๓ จังหวัด พบว่า มีพันธุ์พืชในพื้นที่บุงทามจำนวน ๒๕๐ ชนิด แยกเป็น ไม้ยืนต้น ๖๗ ชนิด ไม้พุ่ม ๓๓ ชนิด ไม้เลื้อย ๕๑ ชนิด ประเภทเป็นกอ ๔๓ ชนิด พืชน้ำ ๒๔ ชนิด เห็ด ๓๒ ชนิด (งานวิจัยชาวบ้านราชสีไศล, ๒๕๔๗)

สัตว์ป่า จากการศึกษาของ รศ.ประสิทธิ์ คุณรัตน์ พบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ๑๐ ชนิด ใน ๔ วงศ์ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๑๓ ชนิด ใน ๖ วงศ์ และนก ๕๓ ชนิดใน ๓๑ วงศ์

ด้านพันธุ์ปลา ซึ่งจากงานวิจัยที่บ้าน พบว่า ในลำน้ำมูลและบริเวณทุ่งทาม มีปลาที่พบ ๑๑๒ ชนิด ในช่วงที่มีภาวะเก็บกักน้ำ พบพันธุ์ปลา ๑๐๐ ชนิด แต่ปลาหลายชนิดลดจำนวนลงจนหายากมาก จนมีคำพูดว่า "มีเหมือนไม่มี" ปลาที่สูญพันธุ์และปลาหายากเป็นปลาอพยพและล้วนเป็นปลาที่สร้างเศรษฐกิจรายได้แก่ชุมชน เช่น ปลาแซ่เหลือง ปลาเค็งดำ ปลาจอก ปลาจอกขาว ปลาจอกดำ ปลารวยหางแดง ปลาเผียะขาว ปลาสุดหางขาว ปลาหมากผาง ปลาสบ เมื่อมีการเปิดบานประตูเขื่อนตามมติคณะรัฐมนตรี ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๓ ปรากฏว่าปลาเหล่านี้กลับคืนมา ยกเว้น ปลาชบ ปลาแซ่เหลือง ปลารวยหางแดง และปลาเผียะขาว

อนึ่ง หลังมีการเก็บกักน้ำใหม่ ๆ ในปี ๒๕๓๗ สงกรานต์ มีงาม โครงการทามมูลได้ศึกษาพบว่าปลา ๓๗ ชนิดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว แต่จำพวกปลาชะโด ปลานักเป่า เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นกัน และปลาที่จับได้รสชาติเปลี่ยนไป มีกลิ่นคาวจัด เนื้อเหลว เน่างาย และมีเห็บปลาระบาด บางแห่งจะพบปลาขาวสร้อยลอยตายเป็นแพเพราะขาดออกซิเจน

ระบบนิเวศรอยต่อระหว่างผืนดินกับแผ่นน้ำที่มีซับซ้อนแห่งนี้มีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตหลายระดับมาอย่างต่อเนื่องและมีลักษณะเฉพาะตัว ในอดีตมีความเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่ในห่วงโซ่ก็ค่อย ๆ ปรับตัว แต่การมาของเขื่อนราษีไศล เป็นการทำลายทุกห่วงโซ่ลงพร้อม ๆ กัน

๖) สุขภาพ

หลังการสร้างเขื่อนประชาชนเกิดเจ็บป่วยด้วยโรคที่ไม่เคยเป็นมาก่อนถึงร้อยละ ๑๙ โรคที่พบมากที่สุด คือโรคผิวหนังผื่นคันร้อยละ ๔๐ ของโรคที่พบ นอกนั้นก็โรคท้องร่วง ตาแดง หวัดเรื้อรัง ภูมิแพ้และพยาธิต่าง ๆ ทั้งยังมีอาการป่วยจากการกินปลาปักเป้า ในอดีตปลาปักเป้าเป็นปลาที่ชาวบ้านสามารถบริโภคได้ไม่เคยมีอาการแพ้พิษ และโรคที่มาพร้อมกับโรคอื่นๆ ก็คือ โรคเครียด วิตกกังวล เกิดจากการสูญเสียที่ทำกินอย่างไม่เป็นธรรม

๗) ความขัดแย้งแตกแยกในชุมชนท้องถิ่นและสังคม

เขื่อนราษีไศล ถือเป็นโครงการรัฐที่ก่อความขัดแย้งให้เกิดขึ้นมากที่สุดโครงการหนึ่ง ทั้งระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ทั้งความขัดแย้งแตกแยกระหว่างชุมชนกับรัฐ ระหว่างผู้ได้รับผลกระทบและผู้คาดว่าจะได้ประโยชน์ ๑๒ ปีที่ผ่านมา นับแต่มีการเก็บกักน้ำ ชาวชุมชนราษีไศลมีแต่ข่าวขัดแย้ง ทะเลาะเบาะแว้ง การต่อ บรรยากาสแห่งความไม่เชื่อถือไม่ไว้วางใจ

การเรียกร้องของชาวบ้านให้ทบทวนระดับการเก็บกักน้ำ และการขอมีส่วนร่วมในการจัดการเขื่อนเมื่อปี ๒๕๓๗ มีการรวมตัวเคลื่อนไหวด้วยการร้องเรียนในทุกระดับ แต่ไม่มีการตอบสนองใด ๆ หลังการรับคำขอตีความของผู้เรียกร้องกลุ่มแรก(สมัชชาคนจน) มีองค์กรประชาธิปไตยออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุนการต่อสู้ของชาวบ้าน เกิดเป็นคดีความจำนวนมาก

ตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๔๓ เกิดมีเจ้าหน้าที่รัฐฟ้องร้องฝ่ายประชาชนจำนวน ๑๐ คดี มีผู้ตกเป็นผู้ต้องหาจำนวน ๒๖ คน นับตั้งแต่ รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหารองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ แกนนำชาวบ้าน นักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน นายกษัตริย์เกียรติ นนทสิริพิมพ์ ๒ ฉบับ กระทั่งหมอมณีประจำที่ชุมนุม เป็นคดีข้อกล่าวหาตั้งแต่การทุจริต บุกรุกสถานที่ราชการหมิ่นประมาท

เหตุสำคัญของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็เพราะ ขาดการศึกษาถึงวิถีวัฒนธรรมและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ขาดการสำรวจพื้นที่อย่างถี่ถ้วนก่อนลงมือก่อสร้าง เมื่อผลกระทบเกิดขึ้นจริงแล้ว ก็ไม่มีฐานข้อมูลใดๆ ในการแก้ปัญหา

ผลการใช้ประโยชน์จากโครงการโขง-ชี-มูล กรณีเขื่อนราษีไศล

ในเอกสารสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหาค่าขาดเช่าที่ดิน โครงการฝ่ายราษีไศล ของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๔๓ ได้สรุปวัตถุประสงค์ของโครงการหลังจากเปลี่ยนจากการสร้างฝายมาเป็นเขื่อนคอนกรีตว่า...

เขื่อนราษีไศลจะทำหน้าที่สกัดและเก็บกักน้ำที่มีอยู่ในลุ่มน้ำเดิมและน้ำที่ผันมาจากลุ่มน้ำโขงไว้ในบริเวณลำนํ้ามูนและลำนํ้าสาขา แล้วผันเข้าสู่พื้นที่สองฝั่งทั้งด้านเหนือน้ำและท้ายน้ำ รวมทั้งการผันน้ำจากลุ่มน้ำมูนไปยังลุ่มน้ำชี เพื่อลดสภาวะน้ำท่วมในฤดูฝน พื้นที่บางแห่งอาจเสริมด้วยระบบสูบน้ำเพื่อให้โครงการนี้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

เขื่อนจะเก็บกักน้ำไว้ได้ ๗๔.๔๓ ล้านลูกบาศก์เมตร ได้พื้นที่ชลประทานในฤดูฝน ๗๙,๑๒๐ ไร่ ในฤดูแล้ง ๒๔,๔๒๕ ไร่ และถ้ามีการสูบน้ำโขงเข้ามาจะได้พื้นที่ชลประทานในฤดูฝน ๒๔๔,๐๐๐ ไร่ ฤดูแล้ง ๖๔,๑๐๐ ไร่

เอกสารดังกล่าวสรุปผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นว่า ด้านอุปโภคบริโภค ราษฎร ๙๘ หมู่บ้าน ๔๔,๐๐๐ คนได้ประโยชน์ และราษฎรในเขตเทศบาลท่าตูม เทศบาลราษีไศล เทศบาลกันทรารมย์ อีก ๒๔,๐๐๐ คน ได้ใช้น้ำ ๓ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ด้านการชลประทาน ระหว่างปี ๒๕๓๖-๒๕๔๓ โครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้าเดิม ๒๐ สถานี ได้ใช้น้ำในฤดูฝน ๔๑,๗๖๐ ไร่ ฤดูแล้ง ๓,๖๗๑ ไร่

ผลประโยชน์ด้านการประมง ราษฎรทำการประมงหน้าเขื่อนมีรายได้เฉลี่ยปีละ ๔.๒ ล้านบาท

ผลประโยชน์ด้านการเพิ่มและกระจายรายได้ ในเขตชลประทานของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานราษฎรมีรายได้ ๒๑,๕๙๔ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ในเขตรับประโยชน์จากเขื่อน ๑๙,๕๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี และเขตที่ได้รับผลกระทบ ๑๐,๕๕๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี

ประโยชน์จากการใช้น้ำของเขื่อนราษีไศลยังไม่เกิดขึ้นจริง

ผลประโยชน์จริงของเขื่อนราษีไศลจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการใช้น้ำชลประทานเพิ่มขึ้นจากเดิม แต่ความจริงก็คือสถานีสูบน้ำที่สร้างใหม่ ๒ สถานี ที่อำเภอรัตนบุรีและอำเภอบึงบูรพ์ซึ่งจะเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ๓๗,๓๖๐ ไร่ (เอกสารเผยแพร่ว่า ๓๔,๔๒๐ ไร่) นั้นยังสร้างไม่เสร็จ และมีการทดลองสูบน้ำสำหรับทำนาปรังในพื้นที่ตำบลคอนแอม อ.รัตนบุรี เพียงครั้งเดียว เมื่อปี ๒๕๔๕ ประมาณ ๑๐๐ ไร่เท่านั้น

สำหรับตัวเลขพื้นที่ชลประทาน ๔๑,๗๖๐ ไร่ในฤดูแล้งและ ๓,๖๗๑ ไร่ ตามรายงานดังกล่าวเป็นตัวเลขตามโครงการเดิม ๒๐ สถานีสูบน้ำทั้งเหนือเขื่อนและท้ายเขื่อน เป็นตัวเลขเดิมตามวัตถุประสงค์ที่โครงการวางไว้ ไม่ใช่ตัวเลขการใช้ประโยชน์จริง

และ ๑๑ ใน ๒๐ สถานีดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากเขื่อนราษีไศล เพราะอยู่ใต้เขื่อน แต่เป็นพื้นที่ชลประทานของเขื่อนห้วยนา (อีก ๑ เขื่อนในโครงการชิงชีมูลเช่นกัน)

ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคมในช่วงระยะเวลาเดียวกัน จากคำถามเกี่ยวกับการได้รับผลประโยชน์จากการมีเขื่อนราษีไศลของครอบครัวทั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบและพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลประโยชน์ พบว่าโดยรวมมีครัวเรือนถึงร้อยละ ๖๒.๓ ตอบว่าไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการมีเขื่อนราษีไศล

โดยเฉพาะในชุมชนที่โครงการเขื่อนราษีไศลอ้างว่าจะเป็นที่รับประโยชน์ กลุ่มตัวอย่างถึงร้อยละ ๖๗.๒ ตอบว่าไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย ส่วนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ มีผู้ตอบว่าไม่ได้รับประโยชน์อะไร ร้อยละ ๖๐.๗ (สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๔๗)

ส่วนการอ้างถึงผลประโยชน์ทางการอุปโภคบริโภคใน ๓ เทศบาลนั้นก็ไม่เป็นความจริง เพราะการประปาเทศบาลตำบลท่าตูม จ.สุรินทร์ ไม่ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำมูลทำน้ำประปา ส่วนเทศบาลกัมทรารมย์ นั้น อยู่ใต้เขื่อนราษีไศลลงไปประมาณ ๘๐ กิโลเมตร (อยู่เหนือเขื่อนห้วยนาประมาณ ๑๐ กิโลเมตร) ส่วนเทศบาลเมืองคง อ.ราษีไศล ซึ่งอยู่ใต้เขื่อนราษีไศลลงไป ๕ กิโลเมตรก็ไม่จำเป็นต้องใช้น้ำจากเขื่อนราษีไศลเช่นกัน การเก็บค่าน้ำของเขื่อนราษีไศลเสียอีกที่จะทำให้เทศบาลแห่งนี้ขาดแคลนน้ำทำน้ำประปา

ด้านการประมงที่มีตัวเลขผลประโยชน์ที่ได้รับปีละ ๔.๒ ล้านบาท นั้น อาจเปรียบเทียบไม่ได้เลยกับผลที่เสียไปตามที่เราทราบเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วว่า ปลาเศรษฐกิจหายไป กบและหอยนหลายชนิดหายไป เครื่องมือประมงพื้นบ้านซึ่งมี ๓๑ ชนิด ส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ในการหาปลาในน้ำลึกได้อีกต่อไปแล้วยังมีวัชพืชและหอยคันระบาดเป็นอุปสรรคต่อการหาปลา ปลาที่จับได้รสจืด เน่าเร็ว

จากการศึกษาของโครงการทามมูล เมื่อปี ๒๕๓๘ ศึกษากลุ่มตัวอย่าง ๓๖๖ ครอบครัว ใน ๑๑ หมู่บ้าน พบว่ารายได้จากการประมง (หาปลา หอย กบเรียด) มีรายได้รวมปีละ ๓,๘๖๕,๐๔๙ บาท เฉลี่ยครอบครัวละ ๑๐,๕๖๐ บาท พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนราษีไศล ๑๔๑ หมู่บ้าน ถ้าประมาณว่า ก่อนการสร้างเขื่อน มีคนทำการประมงสัก ๕,๐๐๐ คน ก็จะมีรายได้รวม ๕๒.๘ ล้านบาท ตัวเลขผลประโยชน์ทางการประมงที่โครงการอ้างถึงจึงเป็นผลโทษมากกว่า

การจัดการน้ำในต่างประเทศ*

การจัดการน้ำในกลุ่มน้ำเมอร์เร่ดาลิ่ง ประเทศออสเตรเลีย

สภาพทั่วไปของบริเวณกลุ่มน้ำเมอร์เร่ดาลิ่ง

กลุ่มน้ำเมอร์เร่ดาลิ่ง มีขนาดเท่ากับประเทศฝรั่งเศสและสเปนรวมกันคือประมาณ ๖๖๓.๔ ล้านไร่ ถือเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศออสเตรเลีย แม่น้ำเมอร์เร่ที่มีความยาวถึง ๓,๔๓๐ กิโลเมตร โดยกำลังผลิตภาคเกษตรจากกลุ่มน้ำนี้มีสัดส่วนถึงร้อยละ ๔๑ ของประเทศ คิดเป็นมูลค่า ๒๒,๐๐๐ ล้านเหรียญออสเตรเลีย ในกลุ่มน้ำมีประชากรอาศัยในกลุ่มน้ำถึง ๓ ล้านคน ในจำนวนนี้มีครอบครัวเกษตรกรถึง ๕๐,๐๐๐ ครอบครัว กลุ่มน้ำนี้ เป็นต้นน้ำของแม่น้ำสาขากว่า ๓๐ สาย ก่อให้เกิดกำลังการผลิตทางด้านพลังงานไฟฟ้ากำลังสูง นอกจากนั้นยังมี ๒ ทะเลสาบใหญ่ที่คอยดักน้ำที่ละลายจากหิมะจากบนต้นน้ำ รวมถึงมีอ่างเก็บน้ำธรรมชาติอยู่นับไม่ถ้วน ซึ่งความสมบูรณ์ของสายน้ำทั้งหมดนี้ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก

การจัดการน้ำของออสเตรเลียโดยการสร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำ และส่งผ่านท่อน้ำที่วางบนผิวดินไปยังเมืองต่างๆ เช่นระบบท่อส่งน้ำสายหลัก Morgan-Whyallaของรัฐ South Australia ที่มีความยาว ๓๔๐ กิโลเมตร

ค่าใช้จ่ายประจำปีในการแก้ปัญหาความเค็ม ในออสเตรเลียทุกๆ ปี เฉพาะกลุ่มน้ำเมอร์เร่ดาลิ่งก็เพียงแห่งเดียวก่อให้เกิดความสูญเสียทางการเกษตร ถึง ๑๓๐ ล้านเหรียญออสเตรเลีย ค่าใช้จ่ายในโครงสร้างพื้นฐานอีก ๑๐๐ เหรียญออสเตรเลีย ความสูญเสียทางสิ่งแวดล้อมมีมูลค่า ๔๐ ล้านเหรียญออสเตรเลีย และผู้ใช้น้ำในเมืองและชนบทจะต้องแบกภาระค่าน้ำถึง ๑.๕ ล้านเหรียญออสเตรเลีย (MDBC ๒๐๐๒)ระดับน้ำใต้ดินในพื้นที่ชลประทานสูงชันตลอดเวลา ซึ่งมีรายงานในบางพื้นที่สูงถึง ๒๗ เซนติเมตรต่อปี (MDBC ๒๐๐๒) ในพื้นที่ชลประทานขนาดใหญ่ที่สุดพื้นที่หนึ่งในเขตแม่น้ำเมอร์เร่ คือ อ่าเภอเซีฟพาร์ตันนั้น เมื่อมีการพัฒนาชลประทานระดับน้ำใต้ดินขึ้นจาก ๒๕

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมตรจากผิวดินเหลือเพียง ๒ เมตรจากผิวดินเท่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่เราเรียกว่า "น้ำท่วมใต้ดิน" (MDBC ๒๐๐๒) ทั้งทั้งลุ่มน้ำนี้ พื้นที่ร้อยละ ๓๘ ของพื้นที่ชลประทานมีระดับน้ำใต้ดินลึกเพียง ๒ เมตรจากผิวดิน ความเค็มส่งผลกระทบต่อพื้นที่ร้อยละ ๖.๕ ของพื้นที่ชลประทาน แต่มีการคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๘๘ ในปี ๒๕๘๓ หากไม่มีการจัดทำระบบระบายน้ำ (MDBC ๒๐๐๒) ไม่เพียงแต่เกษตรกรและรัฐบาลเท่านั้นที่จะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการติดตั้งระบบระบายน้ำผิวดินเพื่อป้องกันน้ำชลประทานมิให้ซึมลงสู่ระดับน้ำใต้ดินมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงต้องรับภาระการระบายน้ำใต้ดินเพื่อลดระดับน้ำใต้ดินที่ค่อนข้างอันตรายลง และจัดตั้งโครงการสูบน้ำใต้ดินเพื่อป้องกันมิให้น้ำใต้ดินที่มักมีความเค็มมิให้ระบายลงสู่แม่น้ำ

ความเค็มในแม่น้ำเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทั่วพื้นที่ลุ่มน้ำ และมักจะเกิดจากการไหลซึม ของน้ำใต้ดินเข้าสู่พื้นที่ชลประทานมากขึ้น และการปล่อยน้ำเค็มจากการระบายน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน ที่ขาดการควบคุม (MDBC ๑๙๙๙) ระดับความเค็มที่เกิดขึ้นในแม่น้ำจำนวนหนึ่งเกินขีดจำกัดที่องค์การอนามัยโลกกำหนดสำหรับน้ำดื่มแล้ว โดยที่แหล่งน้ำสำรองทั้งหมดสำหรับเมืองใหญ่ๆ ของอาดีเลดนั้นกำลังอยู่ในขีดอันตราย (EC เท่ากับ ๘๐๐ $\mu\text{s}/\text{cm}$. ซึ่งเป็นระดับที่ผลผลิตจากพืชที่ได้รับน้ำจากการชลประทานจะตกต่ำ) มีการคาดประมาณกันว่าแม่น้ำหลายสายที่ไหลผ่านพื้นที่ชลประทานสำคัญๆ จะมีความเค็มเพิ่มสูงขึ้นจนถึงระดับอันตรายต่อการเจริญเติบโตของพืชในอนาคตอันใกล้ ส่งผลให้เกษตรกรและผู้ใช้น้ำต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายจำนวนมหาศาล (MDBC ๑๙๙๙) ในการแก้ปัญหาความเค็ม ในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้น ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำ และพื้นที่ชลประทานที่อาจเกิดความเสียหายจาก ผลผลิตตกต่ำ ในปี ๒๕๓๑ สภารัฐมนตรีแห่งลุ่มน้ำเมอร์เรย์ดาร์ลิงค์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ความเค็มและการระบายน้ำ ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลของรัฐ (MDBC ๑๙๙๙) ในปัจจุบัน ไม่มีการประมาณการตัวเลขค่าใช้จ่ายทั้งหมดสำหรับโครงการระบายน้ำและการป้องกันน้ำเค็ม อย่างไรก็ตาม โครงการป้องกันน้ำเค็มสามโครงการใหม่ และโครงการเดิมที่มีการปรับปรุงใหม่อีกหนึ่งโครงการทำให้รัฐบาลต้องเสี่ยงงบประมาณถึง ๔๓ ล้านเหรียญออสเตรเลีย และอีก ๑.๘ ล้านเหรียญออสเตรเลียต่อปี สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินการและการบำรุงรักษาพื้นที่ชลประทานจำนวนมากยังคงไม่มีการระบายน้ำ และทั้งระดับน้ำใต้ดินและความเค็มในแม่น้ำก็ยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ลุ่มน้ำเมอร์เรย์ ดาร์ลิงค์ เริ่มประสบกับปัญหาภัยแล้งอย่างหนัก โดยเริ่มจากในปี ๒๕๔๑ โดยสถานการณ์มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในปี ๒๕๔๕ และในปี ๒๕๕๐ ซึ่งถือว่าเป็นปีที่แล้งที่สุดในรอบหนึ่งพันปี โดยรัฐบาลกลางภายใต้การบริหารของนายจอห์น โฮเวิร์ด ได้ประกาศภาวะความรุนแรงของภัยแล้งในลุ่มน้ำเมอร์เรย์ ดาร์ลิงค์ และกำหนดให้รัฐบาลท้องถิ่นแต่ละรัฐของออสเตรเลียอยู่ภายใต้กฎการใช้น้ำ อย่างเคร่งครัด โดยเริ่มจากการลดกำลังการปล่อยน้ำจากร้อยละ ๒๐ เป็นร้อยละ ๓๒ ไม่มีการ

จัดสรรน้ำให้เลย ภาวะแห้งแล้งนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรอย่างมาก เกษตรกรเป็นหนี้มากขึ้นจาก ๒๖,๕๐๐ ล้านเหรียญในปี ๒๕๔๒ เป็น ๔๓,๓๐๐ ล้านเหรียญในปี ๒๕๔๘ นอกจากนี้ระบบนิเวศ ในลุ่มน้ำก็ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง โดยเห็นได้จาก ต้นไม้จำนวนมากถูกทำลายด้วยทั้งจากการบุกรุกทางผืนป่าเพื่อเกษตรกรรมหรือ การสร้างถนนตัดผ่านป่าใหญ่และภัยแล้งที่สืบเนื่องมาจากการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม

การผันน้ำกับประเด็นความล้นพ้นระหว่างประเทศ*

ฉนวนรวมแม่น้ำโขง

ลุ่มแม่น้ำโขงเป็นลุ่มน้ำที่ใหญ่เป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก มีความยาวประมาณ ๔,๒๐๐ กิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากที่ราบสูงในประเทศจีน รัฐที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง (riparian states หรือ basin states) ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน เมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ไทย กัมพูชา และเวียดนาม รวมความยาวของแม่น้ำประมาณ ๔,๘๘๐ กิโลเมตร พื้นที่ลุ่มน้ำโขงทั้งหมดมีประมาณทั้งสิ้น ๗๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร และมีปริมาณน้ำที่ไหลลงทะเลเฉลี่ยสูงถึง ๔๗๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี จัดเป็นอันดับที่ ๘ ของโลก

ลุ่มแม่น้ำโขงแบ่งออกเป็นตอนบนและตอนล่าง แม่น้ำโขงตอนบนเริ่มต้นจากเทือกเขาในที่ราบสูงทิเบตไหลผ่าน ๓ มณฑลของสาธารณรัฐประชาชนจีน มีชื่อเรียกว่า แม่น้ำล้านช้าง (Lancang) ความยาวประมาณ ๒,๑๖๑ กิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ ๑๘๖,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ส่วนแม่น้ำโขงตอนล่างมีความยาว ๒,๗๑๙ กิโลเมตร โดยไหลผ่านประเทศเมียนมาร์ สปป.ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ได้รับน้ำจากฝนในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ทำให้เกิดน้ำท่วมบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำในประเทศกัมพูชาและเวียดนามทุกปี โดยที่มีพื้นที่ลุ่มน้ำในเขต สปป.ลาว มากที่สุด คือ ประมาณ ๒๐,๒๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด

ตารางที่ ๑ ทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำโขง

	ยูนนาน	เมียนมาร์	สปป.ลาว	ไทย	กัมพูชา	เวียดนาม	รวม
พื้นที่ลุ่มน้ำ (ตารางกิโลเมตร)	๑๖๕,๐๐๐	๒๔,๐๐๐	๒๐๒,๐๐๐	๑๘๔,๐๐๐	๑๕๕,๐๐๐	๖๕,๐๐๐	๗๕๕,๐๐๐
ร้อยละของพื้นที่ลุ่มน้ำต่อพื้นที่ลุ่มน้ำโขงทั้งหมด	๒๒	๓	๒๕	๒๓	19	8	100
อัตราการไหลเฉลี่ย (ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที)	๒,๔๑๐	๓๐๐	๕,๒๗๐	๒,๕๖๐	๒,๘๖๐	๑,๖๖๐	๑๕,๐๖๐
ร้อยละของอัตราการไหล	๑๖	๒	๓๕	๑๘	๑๘	๑๑	๑๐๐

ที่มา : Mekong River Commission, 1997b.

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำหรับลุ่มน้ำโขงตอนล่างนั้นมีจุดเริ่มต้นจากบริเวณที่เรียกว่า สามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นจุดพรมแดนระหว่างประเทศเมียนมาร์ ไทย และ สปป.ลาว เรื่อยลงมาจนถึงทะเลที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในประเทศเวียดนาม มีพื้นที่ลุ่มน้ำ ๖๐๖,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ ๗๗ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด ครอบคลุมพื้นที่ส่วนต่างๆ ของ ๔ ประเทศ ได้แก่ บางส่วนของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พื้นที่เกือบทั้งหมดของ สปป.ลาว เกือบทั้งหมดของพื้นที่ประเทศกัมพูชา และบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำทั้งหมดและบางส่วนของที่ราบสูงในภาคกลางของประเทศเวียดนาม ในลุ่มน้ำโขงตอนล่างประกอบไปด้วยลุ่มน้ำย่อยมากกว่า ๑๐๐ ลุ่มน้ำ ซึ่งกระจายอยู่ในประเทศต่างๆ

ประชากรอาศัยอยู่ในลุ่มน้ำตอนล่างประมาณ ๕๐ ล้านคนส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำมากมีฐานะยากจนและมีอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวซึ่งกระทำกันมากในประเทศไทยและบริเวณสามเหลี่ยมปากน้ำในประเทศเวียดนาม

แม่น้ำโขงนับว่าแม่น้ำที่มีความสำคัญต่อประเทศไทยทั้งในแง่ของการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ การชลประทาน การเดินเรือ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศของลุ่มน้ำ ในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์แม่น้ำโขง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ ในลุ่มน้ำ ในตอนต้นของบทนี้ จะเป็นการสำรวจความร่วมมือในการใช้ จัดการและอนุรักษ์แม่น้ำโขงระหว่างประเทศต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง-ตลอดจนการประเมินประสิทธิภาพของความร่วมมือดังกล่าว หลังจากนั้นจะเป็นการศึกษาเชิงสำรวจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ยกเว้นเมียนมาร์ ทั้งนี้เพราะการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศต่างๆ ในลุ่มน้ำย่อยมีผลต่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากแม่น้ำโขงอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างยั่งยืนในอนาคต

๑. การพึ่งพิงแม่น้ำโขงของประเทศต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง

๑.๑ ลาว

ประเทศลาวเป็นประเทศที่มีพื้นที่ที่อยู่ในลุ่มน้ำโขงมากที่สุด คือมีพื้นที่อยู่ในลุ่มน้ำโขงถึง ๒๐๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ ๗๗ ของพื้นที่ประเทศ และคิดเป็นร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงทั้งหมด สปป.ลาว มีปริมาณน้ำทั้งหมดรายปีประมาณ ๕๐,๓๕๒ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว ซึ่งสูงที่สุดในเอเชียมีปริมาณการใช้น้ำรายปีประมาณ ๒๕๙ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว กิจกรรมการใช้น้ำหลักๆ ของ สปป.ลาว คือ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำในด้าน การใช้น้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้า สปป.ลาว มีโครงการผลิตไฟฟ้าเพื่อใช้ภายในประเทศ และส่งขายยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไทยและเวียดนาม ทั้งที่ดำเนินการไปแล้วและยังอยู่ระหว่างการศึกษาคืบหน้าไปได้ของโครงการ เป็นจำนวนมาก

๑.๒ กัมพูชา

ประเทศกัมพูชาถือว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรน้ำค่อนข้างสมบูรณ์ กล่าวคือ ประเทศกัมพูชามีปริมาณน้ำทั้งหมดรายปีประมาณ ๔๖,๓๓๔ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว และมีปริมาณการใช้น้ำรายปีเท่ากับ ๖๖ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว ซึ่งต่ำมากเมื่อเทียบกับปริมาณการใช้น้ำรายปีของโลก (๖๔๕ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว) แต่ในช่วงฤดูแล้งจะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำเสมอ เนื่องจากระบบการจัดการน้ำและระบบชลประทานยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ขาดประสิทธิภาพในการจัดเก็บน้ำ ในปัจจุบันนี้ได้เริ่มมีการโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่หลายโครงการ บางโครงการอยู่ในระหว่างการอพยพราษฎร บางโครงการอยู่ระหว่างการออกแบบและบางโครงการอยู่ระหว่างการศึกษาค่าความเป็นไปได้ของโครงการ

๑.๓ เวียดนาม

ประเทศเวียดนามมีพื้นที่ที่อยู่ในลุ่มน้ำโขงประมาณ ๖๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ประเทศ หรือร้อยละ ๘ ของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่โขงทั้งหมด ประเทศเวียดนามมีปริมาณน้ำทั้งหมดรายปีประมาณ ๔,๘๒๗ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว และมีปริมาณการใช้น้ำรายปีเท่ากับ ๔๑๖ ลูกบาศก์เมตรต่อหัว กิจกรรมที่ใช้น้ำมากที่สุด คือ ภาคเกษตรกรรมใช้น้ำประมาณร้อยละ ๙๒ ของปริมาณน้ำใช้ทั้งหมด ในปัจจุบันประเทศเวียดนามมีโครงการที่จะพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่หลายโครงการ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asia Development Bank : ADB)

๑.๔ ยูนนาน

พื้นที่ในมณฑลยูนนานส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๔ เป็นพื้นที่ภูเขา มีพื้นที่เป็นที่ราบเพียงร้อยละ ๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มณฑลยูนนานมีปริมาณน้ำทั้งหมด ๔๗๐,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร มีปริมาณการใช้น้ำในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เท่ากับ ๒,๔๗๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ร้อยละ ๘๐.๔ ของปริมาณการใช้น้ำเป็นการใช้ในภาคการเกษตรกรรม ร้อยละ ๑๐.๓ เป็นการใช้ในอุตสาหกรรม และร้อยละ ๙.๓ เป็นการใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ปัจจุบันมณฑลยูนนานมีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่หลายโครงการ เป็นโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำกว่า ๑๐ โครงการ ในจำนวนนี้เป็นโครงการซึ่งตั้งอยู่บนแม่น้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) โดยตรง ๘ แห่ง ได้แก่ Xiaowan, Manwan, Dachaoshan, Nozadu, Jinhong, Gongguo Qiao, Ganlanba, Meng Song

๑.๕ ไทย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงมีพื้นที่ทั้งหมด ๑๐๖ ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ ๖๕ ล้านไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ประสบปัญหาการขาดแคลน และเพื่อแก้ไขปัญหานี้รัฐบาลไทยจึงให้มีโครงการโขง-ชี-มูล ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรโดยสร้างฝายกั้นน้ำในแม่น้ำมูล แม่น้ำชี (ซึ่งเป็นสาขาของ

แม่น้ำโขง) และสูบน้ำจากแม่น้ำโขงเข้าสู่แม่น้ำมูลและชี เพื่อใช้ในการชลประทาน พื้นที่โครงการรวม ๔.๙๘ ล้านไร่ โครงการโขง - ชี - มูล แบ่งการดำเนินการออกเป็น ๓ ระยะ โดยปัจจุบันอยู่ในระยะแรก และในระยะต่อไปจะมีการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงมาใช้ในฤดูฝน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพึ่งพาแม่น้ำโขงในปัจจุบันยังเป็นการใช้เพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ การพึ่งพาแม่น้ำโขงที่สำคัญได้แก่ การผลิตกระแสไฟฟ้า ซึ่งถึงแม้จะเป็นการใช้ประเภทที่ไม่สิ้นเปลืองหมดไป ก็อาจมีผลกระทบต่อปริมาณการไหลตามธรรมชาติทั้งในขณะที่กำลังสร้างและเมื่อสร้างเสร็จ ซึ่งอาจเป็นที่มาของความขัดแย้งและ/หรือความร่วมมือในระดับนานาชาติในอนาคต ดังนั้น ปัญหาการบริหารจัดการน้ำหลักในกลุ่มน้ำโขงในอนาคตก็ยังคงเป็นปัญหาการจัดสรรน้ำระหว่างกิจกรรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศเช่นกัน

๒. คณะกรรมการลุ่มแม่น้ำโขง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. -๒๕๐๐ ได้มีความพยายามที่จะพัฒนาความร่วมมือในการจัดการแม่น้ำโขงระหว่างประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ในปีดังกล่าวได้มีการจัดทำข้อตกลง (Statute) เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง (Committee for Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin) หรือที่มักเรียกกันสั้นๆ ว่าคณะกรรมการพัฒนาแม่น้ำโขง โดยมีรัฐสมาชิก ๔ ประเทศ คือ กัมพูชา ลาว ไทย และเวียดนามใต้ คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ส่งเสริมประสานงาน กำกับดูแล และควบคุมการวางแผน และการสำรวจโครงการพัฒนาทรัพยากรน้ำในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง โดยสามารถที่จะเสนอแผนงานวิจัยและการศึกษาร่วมกัน ตลอดจนเสนอแนะหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้น้ำในแม่น้ำสายหลักของกลุ่มน้ำโขง ต่อมาเมื่อกัมพูชาประสบปัญหาความไม่สงบภายใน และไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมของคณะกรรมการได้ จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานชั่วคราวเพื่อการสำรวจแม่น้ำโขง (Interim Committee for Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เพื่อดำเนินการประสานงานระหว่างสามประเทศคือ ไทย ลาว และเวียดนามไปพลางก่อน หลังจากที่กัมพูชามีสันติภาพอีกครั้งในปี ค.ศ. 1991 ก็ได้เสนอที่จะกลับเข้ามาร่วมในคณะกรรมการแม่น้ำโขงอีกครั้ง ในระหว่างปี ค.ศ. 1993 - 94 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program หรือ UNDP) ได้สนับสนุนให้จัดการประชุมระหว่างประเทศสมาชิกทั้งสิ้นเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕ ครั้ง และเมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ประเทศทั้งสี่ก็ได้ลงนามในข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน ณ จังหวัดเชียงราย

๒.๑ ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน
(Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin)
พ.ศ. ๒๕๓๘

ข้อตกลงนี้ครอบคลุมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกในทุกๆ ด้าน ได้แก่ การใช้ การจัดการ และการอนุรักษ์น้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในลุ่มแม่น้ำโขง รวมทั้ง (แต่ไม่จำกัดเฉพาะ) การชลประทาน การผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ การเดินเรือ การควบคุมน้ำท่วม การประมง การขนส่งไม้ การสันตนาการ และการท่องเที่ยวในลักษณะที่จะให้สามารถใช้ประโยชน์เอนกประสงค์ได้มากที่สุด และเพื่อประโยชน์แก่รัฐริมฝั่งแม่น้ำทั้งหมด และเพื่อลดผลเสียหายที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและ กิจกรรมมนุษย์ให้เหลือน้อยที่สุด รัฐสมาชิกตกลงที่จะส่งเสริมและร่วมมือกันในการพัฒนาศักยภาพ ของแม่น้ำโขงอย่างเต็มที่โดยการจัดทำแผนการพัฒนาในระดับลุ่มน้ำ (Basin Development Plan) และจะ คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตในน้ำ สภาพของน้ำ และความสมดุลของระบบนิเวศ ในลุ่มแม่น้ำโขง จากมลพิษและผลเสียหายต่างๆ ที่เกิดจากโครงการพัฒนา และการใช้น้ำและทรัพยากร อื่นๆ ในลุ่มน้ำ จะใช้น้ำ ตามสมควรและอย่างยุติธรรม (reasonable and equitable utilization) ตาม หลักกฎหมายระหว่างประเทศ โดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

๑. ในกรณีที่มีการใช้น้ำในลำน้ำสาขาของแม่น้ำโขงรวมทั้งในทะเลสาบเขมร การใช้น้ำ ภายใต้อินลุ่มน้ำ (intra - basin uses) และการผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำ (inter - basin diversions) จะต้อง มีการแจ้งให้คณะกรรมการร่วม (joint committee) ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนระดับอธิบดี หรือหัวหน้ากรม จากแต่ละประเทศสมาชิกทราบเสียก่อน

๒. ในกรณีที่มีการใช้น้ำในแม่น้ำสายหลักให้มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑) ในช่วงฤดูน้ำมาก (wet season)

- การใช้น้ำภายในลุ่มน้ำจะต้องมีการแจ้งให้คณะกรรมการร่วมทราบเสียก่อน
- การผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำ จะต้องมีการปรึกษาหารือ (prior consultation)

เพื่อให้บรรลุความตกลงภายในคณะกรรมการร่วมเสียก่อน

๒) ในช่วงฤดูแล้ง (dry season)

- การใช้น้ำภายในลุ่มน้ำจะต้องมีการปรึกษาหารือ เพื่อให้บรรลุความตกลง ภายในคณะกรรมการร่วมเสียก่อน
- โครงการผันน้ำใดๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการร่วม โดยจะต้องมีการทำข้อตกลงเฉพาะ (specific agreement) สำหรับแต่ละโครงการก่อนที่จะดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ฤดูแล้งใดมีปริมาณน้ำมากเกินความต้องการแก่การใช้ของประเทศสมาชิกทั้งหมด และข้อเท็จจริงนี้ได้รับการยืนยันอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์แล้วโดยคณะกรรมการร่วม การผันน้ำส่วนเกินสามารถ จะกระทำได้โดยไม่ต้องมีการปรึกษาหารือก่อนเท่านั้น

นอกจากจะกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับการใช้น้ำแล้ว ยังมีการตกลงกันเกี่ยวกับหน้าที่ในการร่วมกันรักษาระดับน้ำในแม่น้ำโขงให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมทั้งในฤดูแล้งและในฤดูน้ำหลาก การหลีกเลี่ยงและการลดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำจากกรดำเนินการดำเนินกิจกรรมของตน ข้อตกลงนี้รับรองเสรีภาพที่เท่าเทียมกันของประเทศสมาชิกในการเดินเรือตลอดลำน้ำสายหลักทั้งสาย โดยมีค่านึงถึงเส้นเขตแดน แม่น้ำโขงจะต้องถูกรักษาไว้ในสภาพที่ปราศจากสิ่งกีดขวางและห้ามการดำเนินมาตรการหรือการกระทำใดๆ ที่อาจกระทบต่อการเดินเรือ หรือแทรกแซงการใช้สิทธิในการเดินเรือ อย่างไรก็ตาม มิให้หมายความว่า การใช้แม่น้ำโขงเพื่อการเดินเรือมีความสำคัญหรือฐานะสูงกว่าการใช้น้ำในรูปแบบอื่นๆ

สำหรับองค์กรที่จะมาบริหารจัดการแม่น้ำโขงภายใต้ข้อตกลงนี้ ได้แก่ คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission หรือ MRC) ภายใน MRC ประกอบด้วย คณะมนตรี (Council) คณะกรรมการร่วม (Joint Committee) และสำนักเลขาธิการ (Secretariat) คณะมนตรีประกอบด้วยตัวแทนระดับรัฐมนตรีจากแต่ละประเทศสมาชิก จะประชุมอย่างน้อยปีละครั้ง มีหน้าที่กำหนดนโยบายyddตัดสินใจ และให้แนวทางเกี่ยวกับโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก และพิจารณาข้อพิพาทภายใต้ข้อตกลงนี้ การลงมติของคณะมนตรีต้องได้รับเสียงเอกฉันท์ คณะกรรมการร่วม ประกอบด้วยผู้แทนระดับอธิบดี หรือหัวหน้ากรมจากแต่ละประเทศสมาชิก จะประชุมอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง มีหน้าที่หลายประการ อาทิเช่น การรับเอานโยบายและมติของคณะมนตรีไปปฏิบัติ การจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำ และการศึกษาและประเมินผลเพื่อการคุ้มครองและบำรุงรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในลุ่มน้ำโขง การลงมติใดๆ ของคณะกรรมการร่วมให้ถือเอาเสียงเอกฉันท์เช่นกัน

ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืนถือได้ว่าเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ นอกจากจีนและพม่าในลุ่มแม่น้ำโขง อีกทั้งเป็นข้อตกลงว่าด้วยการใช้และการจัดการแม่น้ำทั้งสายโดยมิได้จำกัดพื้นที่เฉพาะลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างดังเช่นข้อตกลงฉบับก่อน อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้ข้อตกลงนี้มีผลอย่างจริงจังยังต้องอาศัยการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมอีกมาก ซึ่งทั้งหมดล้วนต้องใช้งบประมาณจำนวนสูงและขึ้นอยู่กับความจริงจังในการร่วมมือกันของประเทศสมาชิก

การที่ข้อตกลงกำหนดความดีหรือการตัดสินใจใดๆ ต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์เสียก่อนจากประเทศภาคีสมาชิกก็เป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการจัดการลุ่มน้ำนี้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าข้อตกลงนี้จะกำหนดให้มีกระบวนการปรึกษาหารือก่อนการใช้น้ำ แต่ก็ได้ให้ค่านิยมของ "การปรึกษาหารือ" (prior consultation) ไว้อย่างชัดเจนว่า มิใช่ทั้งสิทธิในการวิโต้หรือการยับยั้งสิทธิในการใช้น้ำ หรือสิทธิฝ่ายเดียวในการใช้น้ำโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของรัฐอื่นที่เป็นรัฐริมแม่น้ำ ค่านิยมนี้ไม่ขัดกับกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังไม่ได้พัฒนาไปถึงขั้นที่กำหนดหน้าที่แก่รัฐมากไปกว่า

หน้าที่ในการปรึกษาหารือในกรณีที่ต้องการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่อาจมีผลกระทบต่อรัฐอื่นๆ ในลุ่มน้ำเดียวกัน ข้อพิจารณานี้ประกอบกับการขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาทภายใต้ ข้อตกลงนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาการใช้น้ำในหมู่ประเทศสมาชิก การพัฒนาความร่วมมือในลุ่มแม่น้ำโขง ให้มีความเข้มแข็งมากกว่าที่เป็นอยู่จึงเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไป

๓.อนุสัญญาแรมซาร์

อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำหรืออนุสัญญาแรมซาร์(Ramsar Convention) เป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ และเพื่อการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน เช่น ลดการสกัดกั้นและยับยั้งการบุกรุกเข้าครอบครอง และลดการ ถดถอยของพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อเป็นการรับรู้และรองรับความสำคัญพื้นฐานของพื้นที่ ชุ่มน้ำในเชิงหน้าที่ทางนิเวศ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ตลอดจนคุณค่าทาง นันทนาการ อนุสัญญาแรมซาร์ตั้งชื่อตามชื่อสถานที่จัดการประชุมเพื่อรับรองอนุสัญญาในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ คือเมืองแรมซาร์ ประเทศอิหร่าน อนุสัญญา มีผลบังคับใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘

สำหรับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์เป็นลำดับที่ ๑๑๖ ซึ่งพันธกรณีของ อนุสัญญามีผลบังคับใช้วันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ชุ่มน้ำที่ขึ้นทะเบียน ตามอนุสัญญาแรมซาร์แล้ว ๑๐ แห่งดังนี้

- ๑) ลำดับที่ ๙๔๘ พื้นที่ชุ่มน้ำพรุควนชี้เหลี่ยมในเขตห้ามล่าสัตว์ทะเลน้อย
 - จ.สงขลา จ.พัทลุง มีพื้นที่ประมาณ ๓,๐๘๕ ไร่
- ๒) ลำดับที่ ๑๐๙๘ พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงโขงหลง
 - จ.หนองคาย มีพื้นที่ประมาณ ๑๓,๘๓๗.๕ ไร่
- ๓) ลำดับที่ ๑๐๙๙ พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด
 - จ.สมุทรสงคราม มีพื้นที่ประมาณ ๕๔๖,๘๗๕ ไร่
- ๔) ลำดับที่ ๑๑๐๐ พื้นที่ชุ่มน้ำปากแม่น้ำกระบี่
 - จ.กระบี่ มีพื้นที่ประมาณ ๑๓๓,๑๒๐ ไร่
- ๕) ลำดับที่ ๑๑๐๑ พื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงคาย
 - จ.เชียงราย มีพื้นที่ประมาณ ๒,๗๑๒.๕ ไร่
- ๖) ลำดับที่ ๑๑๐๒ พื้นที่ชุ่มน้ำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพุไต่ะแดง
 - จ.นราธิวาส มีพื้นที่ประมาณ ๑๒๕,๖๒๕ ไร่
- ๗) ลำดับที่ ๑๑๘๒ พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม-เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง
 - จ.ตรัง มีพื้นที่ประมาณ ๕๑๕,๗๔๕ ไร่

๘) ลำดับที่ ๑๑๘๓ พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติแหลมสน-ปากแม่น้ำกระบือ-ปากคลองกะเปอร์

จ.ระนอง มีพื้นที่ประมาณ ๖๗๗,๖๒๕ ไร่

๙) ลำดับที่ ๑๑๘๔ พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง

จ.สุราษฎร์ธานี มีพื้นที่ประมาณ ๖๓,๗๕๐ ไร่

๑๐) ลำดับที่ ๑๑๘๕ พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา

จ.พังงา มีพื้นที่ประมาณ ๑๓๓,๑๒๐ ไร่

พื้นที่รวมประมาณ ๒,๒๑๔,๗๕๖ ไร่ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลการดำเนินการตามอนุสัญญาฯ โดยสำนักเลขาธิการ (The Secretariat of Ramsar Bureau) ซึ่งเป็นหน่วยงานบริหารที่เป็นอิสระ ประกอบด้วยทีมงานผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารตั้งอยู่ที่เดียวกันกับสำนักงานสหพันธนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (IUCN) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

การเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์นั้นจะช่วยให้มีการอนุรักษ์และยับยั้งการสูญเสียของพื้นที่ชุ่มน้ำในและภูมิภาคของโลก ลดปัญหาความขัดแย้งในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในพื้นที่รวมทั้งฝูงนกน้ำที่อพยพตามฤดูกาลไปอยู่ในประเทศต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากอนุสัญญาฯ ระบุว่าภาคีจะต้องร่วมมือในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำและสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ที่ใช้ร่วมกัน เนื่องจากอนุสัญญาฯ ระบุหน้าที่ที่ภาคีจะต้องกระทำ คือ ให้คำนึงถึงการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ในการกำหนดแผนการใช้ที่ดินและแผนการจัดการระดับชาติ ซึ่งการดำเนินการตามแผนนี้ จะเป็นการส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างฉลาดตลอดจนทำให้มีพื้นที่ชุ่มน้ำ ต้องสงวนรักษาไว้ ทำให้มีการป้องกันการเสื่อมสภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะที่ขึ้นทะเบียนไว้โดยมีการติดตามตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

เนื้อหาของอนุสัญญาฯ ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มีลักษณะเป็นกรอบนโยบายที่ ซึ่งในการดำเนินงานแต่ละประเทศจะต้องจัดทำนโยบาย มาตรการ และแผนการดำเนินงานขึ้นเอง ดังนั้นอนุสัญญาฯ จึงได้เตรียมกลไกการเงิน ซึ่งคือกองทุนสิ่งแวดล้อมโลกไว้สนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าวของประเทศกำลังพัฒนา เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลดังวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ และได้กำหนดให้แต่ละภาคีปฏิบัติดังนี้

๑) ดำเนินการให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้และเท่าที่เหมาะสม เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ อันได้แก่ การจัดตั้งระบบพื้นที่คุ้มครองหรือพื้นที่ซึ่งต้องการมาตรการพิเศษ เพื่อสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและ กำหนดมาตรการเฉพาะเรื่อง

๒) อนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยวางมาตรการบำรุงและฟื้นฟูชนิดพันธุ์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ และนำกลับเข้าสู่ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเดิมเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน อนุรักษ์ อนุรักษ์ กำหนดให้แต่ละภาคี

- ต้องผลานการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ให้เข้ากับนโยบายและแผนของชาติ
- ต้องสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นในการจัดทำและปฏิบัติตามมาตรการแก้ไขฟื้นฟูในพื้นที่เสื่อมโทรม และ
- ต้องส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาวิธีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

๓) เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อนุรักษ์ ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า " อำนาจในการพิจารณากำหนดการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมขึ้นอยู่กับรัฐบาลแห่งชาติ " และยังกำหนดให้ภาคี

- พยายามสร้างเงื่อนไข เพื่ออำนวยความสะดวกเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม หากเป็นการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น
- วางกลไกในการต่อรองผลประโยชน์ บนเงื่อนไขการตกลงร่วมกันระหว่างผู้ให้และผู้ขอใช้พันธุกรรม
- ให้ประเทศซึ่งเป็นผู้ให้ทรัพยากรพันธุกรรมได้รับถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งใช้ทรัพยากรพันธุกรรมนั้นจากประเทศผู้รับ ทั้งนี้ บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรมและความเสมอภาค

ในการดำเนินงานดังกล่าว อนุรักษ์ ได้กำหนดให้มีการสนับสนุนทางการเงิน โดยให้ภาคีประเทศพัฒนาแล้วจัดหาแหล่งเงินทุนใหม่และเพิ่มเติม ซึ่งทำให้ภาคีที่กำลังพัฒนาสามารถรับมือกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในการดำเนินงานตามมาตรการอนุรักษ์ อนุรักษ์ กำหนดให้มีกลไกทางการเงินเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรแก่ประเทศกำลังพัฒนาบนพื้นฐานของการให้เปล่าหรือการผ่อนปรน และบทบาทหน้าที่ของกลไกจะถูกควบคุมโดยสมัชชาภาคีของอนุรักษ์

อนึ่งการดำเนินโครงการโชน-ซี-มูลที่ผ่านนั้นและในอนาคตส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างที่เป็นการไม่สอดคล้องกับพันธกรณีที่เราได้ลงนามในอนุรักษ์ และในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเองก็มีพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติจำนวนมาก ดังนี้

บทความทางวิชาการ*

อุโมงค์ผันน้ำโขง จะเดินหน้าไม่ได้

หากไม่หันกลับไปประเมินความคุ้มค่าจากโครงการโขงชีมูลเสียก่อน

เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์

กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา

1 มีนาคม 2551

1. แนวผันน้ำที่บกพร่อง

เขื่อนกักเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปี แต่ข้าราชการและนักการเมืองที่ผลักดันโครงการนี้เรียกว่าฝาย เป็นเขื่อนหรือโครงการย่อยตัวหนึ่งของโครงการโขงชีมูลฉบับเต็ม¹ ที่ถูกเลือกสำหรับการสูบน้ำโขงเข้ามาเติมตามแนวผันน้ำห้วยหลวง-หนองหานกุมภวาปี เพื่อเชื่อมต่อไปยังอ่างเก็บน้ำลำปาว และลุ่มน้ำชี-มูลต่อไป

โครงการหนองหานกุมภวาปี ได้เริ่มดำเนินการศึกษา สำรวจและออกแบบรายละเอียดโครงการตั้งแต่ปลายปีงบประมาณ 2532 และเริ่มงานก่อสร้างเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2534 แล้วเสร็จในปี 2537 ลักษณะโครงการเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เกินกว่าจะเรียกว่าฝาย สามารถกักเก็บน้ำและยกระดับน้ำในลำน้ำปาวเป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร และมีคันดินกั้นน้ำ (dike) ล้อมรอบหนองหานยาว 112 กิโลเมตร เพื่อกักเก็บน้ำไว้ มีพื้นที่ผิวน้ำกักเก็บประมาณ 36 ตารางกิโลเมตร หรือ 22,500 ไร่ ปริมาณน้ำกักเก็บ 102 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นประตูลูกกระบายน้ำ 5 บาน แต่ละบานมีความสูง 4.3 เมตร และกว้าง 12 เมตร โดยความสูงของคันดินกั้นน้ำประมาณ 4 เมตร และกว้างประมาณ 3-6 เมตร มีสถานีสูบน้ำรวม 14 สถานี เพื่อปล่อยน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก 55,000 ไร่ ราคาค่าก่อสร้างโครงการประมาณ 920 ล้านบาท

ส่วนอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงจะมีระดับห้องน้ำอยู่ที่ 151 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง(เมตร รทก.) และมีระดับกักเก็บน้ำที่ 160 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง(เมตร รทก.) โดยจะสร้างประตูระบายน้ำปิดกั้นปากห้วยหลวงห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 1 กิโลเมตร และจะสร้างสถานีสูบน้ำด้วย

¹ โครงการโขงชีมูลฉบับเต็ม มีองค์ประกอบของโครงการเป็นตัวเขื่อน ฝาย สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า คลองผันน้ำและคลองส่งน้ำ ประกอบด้วยโครงการย่อยหลายโครงการ สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตร ได้ประมาณ 4.98 ล้านไร่ ในพื้นที่ 15 จังหวัด ยกเว้นจังหวัดนครพนม มุกดาหาร สกลนคร และหนองบัวลำภู กำหนดแผนพัฒนาโครงการเป็น 3 ระยะ รวม 42 ปี (พ.ศ.2535-2576) ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 228,000 ล้านบาท เพื่อจะพัฒนาพื้นที่ชลประทานบนลุ่มน้ำมูลและชี และลุ่มน้ำสาขาของลุ่มแม่น้ำโขงบางส่วน โดยการผันน้ำโขงข้ามลุ่มน้ำเข้ามายังลุ่มน้ำชีและมูล โดยส่วนประกอบของโครงการทั้ง 3 ระยะ จะใช้น้ำภายในประเทศเพียง 734,540 ไร่ (รวมการปรับปรุงระบบชลประทานเดิมของเขื่อนลำปาว 305,000 ไร่ ด้วย) ที่เหลือนอกจากนั้นจะใช้น้ำโขงถึง 4,272,050 ไร่

*ที่มา : คณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

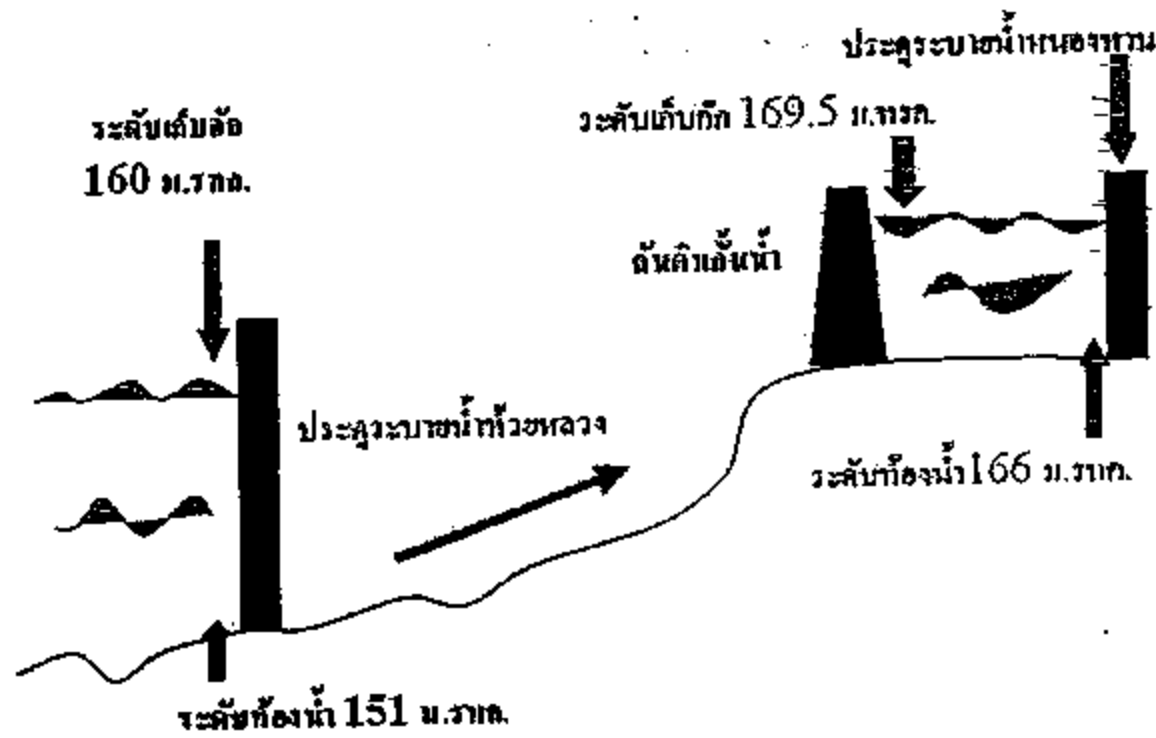

ไฟฟ้าเพื่อสูบน้ำโขงเข้าอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงต่อจากนั้นก็ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงเข้าคลองสาย A เพื่อนำน้ำสู่อ่างเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีอีกทอดหนึ่ง แต่น้ำทั้งหมดไม่สามารถไหลเข้ามาด้วยแรงโน้มถ่วงของโลกได้ เพราะระดับเก็บกักน้ำของอ่างห้วยหลวงอยู่ในจุดที่ต่ำกว่าระดับท้องน้ำของอ่างเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีประมาณ 6 เมตร ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยทำการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าส่งเข้ามาตามคลองสาย A แทน

นั่นก็เท่ากับว่าเราต้องใช้ไฟฟ้าสูบน้ำหลายทอด เพื่อลำเลียงน้ำจากที่ต่ำไปสู่ที่สูงกว่า ตามแนวคลองผันน้ำสาย A ซึ่งมีความยาวกว่า 60 กิโลเมตร และยังคงต้องสร้างสถานีสูบน้ำตามแนวคลองสาย A ไว้เป็นช่วง ๆ เพื่อเพิ่มแรงดันของน้ำให้ไหลมาสู่อ่างเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีให้เร็วขึ้นอีกด้วย นั่นก็หมายความว่าเราจะสูญเสียค่าไฟฟ้าสูบน้ำหลายทอดกว่าน้ำจะถึงหนองหานกุมภวาปี ตรงจุดนี้เองที่ทำให้แนวผันน้ำนี้มีความบกพร่อง

เหตุที่ต้องเลือกแนวผันน้ำห้วยหลวง-หนองหานกุมภวาปี ตามคลองผันน้ำสาย A ก็เพราะมีแรงผลักดันจากนักการเมืองจังหวัดอุดรธานีซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมอยู่ในขณะนั้น เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการป้อนโครงการโขงชีมูลเข้าสู่นโยบายการเมือง “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ในยุคของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2531-2534) ก็เพราะว่าแนวผันน้ำนี้พาดผ่านจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นฐานคะแนนเสียงสำคัญของนักการเมืองคนดังกล่าว แม้ข้าราชการส่วนใหญ่ในกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน² ได้ทักท้วงว่าแนวผันน้ำนี้ไม่เหมาะสม มีความบกพร่องสูงจากการใช้กระแสไฟฟ้าสูบน้ำสูงมาก ซึ่งจะไม่เป็นผลดีต่อความคุ้มค่าของโครงการโขงชีมูลโดยรวม แต่นักการเมืองคนดังกล่าวก็ยังยืนยันหนักแน่นว่าจะต้องพัฒนาอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงและหนองหานกุมภวาปีเพื่อเตรียมการรองรับการผันน้ำโขงเข้ามา หากโครงการโขงชีมูลในส่วนที่ใช้น้ำโขงมีมติเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในอนาคต

² กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ซึ่งเดิมชื่อว่า การพลังงานแห่งชาติ จัดตั้งขึ้นเมื่อ 7 มกราคม 2496 ค่อมปี 2514 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักงานพลังงานแห่งชาติ เมื่อ 1 ตุลาคม 2514 – 2535, ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน(พ.พ.) เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2535 อยู่ในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมจนถึงปี พ.ศ.2545, ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อและสังกัดใหม่อีกอันเนื่องมาจากการปฏิรูประบบราชการ โดยพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม-พ.ศ. 2545 ส่งผลให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานปรับเปลี่ยนชื่อเป็น กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (โดยใช้ชื่อย่อเดิม คือ พ.พ.) นับตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม 2545 (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546) จนถึงปัจจุบัน ภายใต้สังกัดกระทรวงที่จัดตั้งขึ้นใหม่คือ-กระทรวงพลังงาน รับผิดชอบงานทางด้าน การค้นคว้า ศึกษา วิจัยและพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน-ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำที่เคยอยู่ในกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้แก่ โครงการโขงชีมูล โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ฯลฯ ถูกถ่ายโอนไปที่ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

แผนภาพ แนวผันน้ำห้วยหลวง-หนองหานกุมภวาปี ตามคลองสาย A

ปัจจุบันโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงและหนองหานกุมภวาปีได้ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่การผันน้ำโขงเข้ามาตามแนวผันน้ำนี้ยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2537³ ให้ระงับโครงการโขงชีมูลในส่วนที่ใช้น้ำโขงเอาไว้ก่อน แต่หลังจากการแถลงผลักดันโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงของนายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรีไทย ไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ จึงทำให้การผันน้ำโขงเข้ามาใช้สำหรับการเกษตรภายในประเทศมีความหวังขึ้นมาอีกครั้ง โดยมีทั้งนักการเมือง ข้าราชการประจำออกมาขานรับนโยบายดังกล่าว และได้เสนอทางเลือกแนวผันน้ำโขงไว้หลายแนวทาง หนึ่งในนั้นก็คือแนวผันน้ำจากเขื่อนน้ำจันทุมห้วยหลวง

โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงของนายสมัคร สุนทรเวช และพรรคพลังประชาชน คาดว่าคงใช้แนวผันน้ำหลายแนวทาง เพื่อให้ น้ำกระจายครอบคลุมทั่วภาคอีสานให้มากที่สุด ซึ่งแนวผันน้ำจากเขื่อนน้ำจันทุมห้วยหลวงจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะมาต่อยอดกับระบบอ่างเก็บน้ำจากโครงการโขงชีมูลที่ได้ก่อสร้างรองรับเอาไว้แล้วได้-แต่มีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ

³ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2537 ให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานทำคาชแผนพัฒนาในระยะที่ 1 เฉพาะขั้นที่ 2 ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยใช้น้ำภายในประเทศก่อน ซึ่งประกอบด้วยการก่อสร้างเขื่อนหรืออาคารบังคับน้ำ และระบบชลประทานในกลุ่มน้ำมูลและชี รวม 13 โครงการย่อย วงเงิน 9,996 ล้านบาท และโครงการระบบชลประทานรอบอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง 350 ล้านบาท รวมเป็น 14 โครงการย่อย รวมเป็นวงเงินทั้งสิ้น 10,346 ล้านบาท สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกได้ 525,592 ไร่ ในระยะเวลา 9 ปี ตั้งแต่ปี 2535 - 2543

สำหรับการพัฒนาตามแผนพัฒนาในระยะที่ 1 ที่เหลือ คือ ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นการนำน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาเพื่อพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มเติมจากส่วนที่เหลืออีก 1,813 ล้านไร่ นั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานศึกษารายละเอียดและติดตามผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาอนุมัติอีกครั้งหนึ่ง

- 1) แนวผันน้ำนี้ไม่สามารถส่งน้ำตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้ ต้องใช้การสูบน้ำจากที่ต่ำขึ้นสู่ที่สูง กล่าวคือเมื่อผันน้ำจากเขื่อนน้ำจิมใส่ท่อลอดใต้แม่น้ำโขงมาที่ห้วยหลวงแล้วจะต้องนำปริมาณน้ำที่ได้จากเขื่อนน้ำจิมทั้งหมดมาไว้ที่หนองหานกุมภวาปี ซึ่งเป็นจุดที่สูงกว่าห้วยหลวง จึงทำให้แนวผันน้ำนี้มีราคาต่ำกว่าสร้างโครงการสูงกว่าแนวผันน้ำอื่นที่สามารถส่งน้ำตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้
- 2) น้ำที่ผันมาจากเขื่อนน้ำจิมมีปริมาณเท่าไรยังไม่เป็นที่แน่ชัด หากเป็นตัวเลขที่กรมทรัพยากรน้ำเคยศึกษาไว้ในแผนปฏิบัติการทรัพยากรน้ำแห่งชาติเมื่อปี 2536 ก็คือจะทำการผันน้ำในอัตรา 200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที เพื่อขื่อนพื้นที่เกษตรกรรม 1.2 ล้านไร่ ซึ่งคิดเป็นปริมาณน้ำสูงถึง 2,400 ล้านลูกบาศก์เมตร นั่นย่อมหมายความว่าเราจะต้องมีอ่างเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีถึง 23 ตัว เพื่อรองรับน้ำที่ผันมาจากเขื่อนน้ำจิมได้หมด

จากสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง 2 ประการ จึงเห็นได้ว่าแนวผันน้ำนี้ไม่ได้สรุปทเรียนข้อผิดพลาดในอดีตตั้งแต่โครงการโขงชีมูลเลย แม้จะรู้ว่าแนวผันน้ำนี้มีราคาต่ำกว่าสูงและให้ผลตอบแทนต่อเกษตรกรต่ำก็ยังคงผลักดันต่อไป มีหน้าซ้ำปริมาณน้ำจากน้ำจิมที่ผันเข้ามาเป็นจำนวนมากจะทำให้อ่างเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีไม่สามารถแบกรับได้ จึงทำให้เห็นแผนการในอนาคตของโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงแล้วจะต้องทำการเสริมคันเขื่อนและคันดินกั้นน้ำรอบอ่างหนองหานกุมภวาปีและเขื่อนลำปาวให้สูงขึ้นไปอีก เพื่อรองรับน้ำจากเขื่อนน้ำจิมได้หมด

ปัจจุบันโครงการเขื่อนกักเก็บน้ำหนองหานกุมภวาปีมีปริมาณน้ำกักเก็บที่ 102 ล้านลูกบาศก์เมตร ได้ถูกชาวบ้านเรียกร้องค่าชดเชยคิดเป็นจำนวนเงินสูงเกือบ 500 ล้านบาท จากหลายสาเหตุ ได้แก่ ที่นาอยู่ในอ่างเก็บน้ำถูกล้อมรอบไว้โดยคันดินกั้นน้ำ คันดินกั้นน้ำทับที่นา และน้ำท่วมขังในที่นาและที่อยู่อาศัยเพราะถูกคันดินสกัดกั้นไว้ไม่ให้ไหลลงหนองหาน นี่คือการเสียหายจากโครงการดังกล่าวที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับค่าชดเชยตามที่ร้องขอ เพราะรัฐบาลไม่ยอมให้และถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกมือเบียดเบียนชนวนที่มีผลประโยชน์ซ่อนเร้นเพื่อหลอกลวงเอาเงินค่าชดเชยจากรัฐ หากหนองหานกุมภวาปีและเขื่อนลำปาวจะต้องเสริมคันเขื่อนและคันดินกั้นน้ำสูงขึ้นไปอีก ก็ย่อมจะมีผู้เดือดร้อนจากน้ำท่วมขังและที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอีกอย่างแน่นอน

2. โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าที่ด้อยประสิทธิภาพ

โครงการโขงชีมูลคือโครงการต่อขยายมาจากโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เพื่อต้องการยกระดับน้ำในแม่น้ำสายต่าง ๆ ให้สูงขึ้นด้วยการสร้างเขื่อนหรือฝายเพื่อที่จะให้สูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้ง่าย

¹ หลังจากที่ได้มีการสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าน้ำหุงที่จังหวัดสกลนครแล้วเสร็จเมื่อปี 2508 มีการใช้ไฟฟ้าในภาคอีสานน้อยกว่าที่ผลิตได้จากเขื่อนน้ำหุง ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้ทั้งรัฐบาลไทยและแผนการพัฒนากลุ่มแม่น้ำโขงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าใช้เงินลงทุนไปอย่างมหาศาลและไม่คุ้มค่า โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าแห่งแรกจึงเกิดขึ้นมาเมื่อปี 2510 ด้วยจุดประสงค์ที่จะตอบสนองการใช้ไฟในภาคอีสานให้มากขึ้น ต่อจากนั้นมาจึงเกิดการสร้างสถานีสูบน้ำด้วย

ขึ้น โดยเฉพาะฤดูแล้ง เป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อการทำนาฤดูแล้งแก่เกษตรกรว่าน้ำจะพอใช้ไม่ขาดแคลน

จากตัวเลขเมื่อปี 2542¹ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้จัดตั้งโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้ากระจายไปทั่วประเทศ โดยจำนวนสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าที่ได้คิดตั้งมาตั้งแต่ปี 2516 – 2542 มีจำนวนทั้งสิ้น 1,984 สถานี มีพื้นที่ส่งน้ำรวม 3,073,766 ไร่ หากกล่าวเฉพาะในภาคอีสานมีสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 975 สถานี มีพื้นที่ส่งน้ำรวม 1,522,884 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22 ของพื้นที่ชลประทานทั้งหมดในภาคอีสาน (พื้นที่ชลประทานในภาคอีสานเมื่อปี 2541 ประมาณ 6.8 ล้านไร่)

นับตั้งแต่มีสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าแห่งแรกในภาคอีสานเมื่อปี 2510 จนมาถึงปี 2542 มีพื้นที่ทำการเกษตรฤดูแล้งจากโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในภาคอีสานอยู่ในอัตราเฉลี่ยเพียงร้อยละ 14 ของพื้นที่ส่งน้ำเท่านั้น หรือหากคิดพื้นที่ส่งน้ำโดยเฉลี่ย 1,500 ไร่ ต่อ 1 สถานีสูบน้ำ จะมีพื้นที่ทำการเกษตรเพียง 210 ไร่ เท่านั้น

ตั้งแต่ปี 2510 เป็นต้นมา พื้นที่ส่งน้ำจากโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้เพิ่มขึ้นจาก 1,000 ไร่ เป็น 1,522,884 ไร่ ในปี 2542 แต่ปรากฏว่าการใช้น้ำของเกษตรกรในภาคอีสานในพื้นที่ส่งน้ำเค็มโตช้ามาก อัตราการเค็มโตเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 14 เท่านั้น

นี่คือตัวเลขที่ได้ทำการวิเคราะห์เอาไว้ตั้งแต่ปี 2543 แต่ในปัจจุบันก็ยังไม่เห็นแนวโน้มว่าได้มีการใช้พื้นที่ทำการเกษตรฤดูแล้งจากสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในภาคอีสานสูงขึ้นแต่อย่างใด

โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าซึ่งเป็นโครงการที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานและรัฐบาลประกาศถึงความสำเร็จตลอดมา แท้จริงแล้วประสิทธิภาพและความสำเร็จถูกประเมินจากการขยายสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและพื้นที่ส่งน้ำเท่านั้น ซึ่งเป็นแนวคิดของ “การอัดหาน้ำ” ไม่ใช่ “ความต้องการน้ำ” ที่แท้จริงของเกษตรกร

ไฟฟ้าขึ้นอีกในหลายพื้นที่ริมฝั่งลำน้ำของภาคอีสานและทั่วประเทศ ด้วยงบประมาณความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ จากหลายประเทศ รวมทั้งงบประมาณภายในประเทศเอง

ซึ่งโครงการโขงชีมูลได้วางระบบเก็บกักน้ำและกระจายน้ำเอาไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นส่วนของการผันน้ำและเขื่อน/ฝาย เพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ ส่วนที่สองคือการกระจายลงสู่พื้นที่การเกษตรของประชาชนด้วยโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้านั้นเอง ซึ่งเกษตรกรจะต้องเสียค่าสูบน้ำด้วยไฟฟ้าร่วมกับภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าของโครงการ ไม่ใช่การได้น้ำใช้เปล่า ๆ โดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค(กฟภ.) เรียกเก็บค่ากระแสไฟฟ้าสูบน้ำจากหน่วยงานรัฐเจ้าของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในอัตราหน่วยละ 1.17 บาท แต่สหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำจะต้องจ่ายในอัตราหน่วยละ 60 สตางค์เท่านั้น ตามจำนวนหน่วยที่ปรากฏในมิเตอร์ของ กฟภ.(ปัจจุบันราคาอาจเปลี่ยนแปลงไปตามราคาค่าไฟที่เพิ่มขึ้น)

¹ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน (2543). รายงานประจำปี 2542 โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ฝ่ายกิจการสูบน้ำ ส่วนปฏิบัติการและบำรุงรักษา 2 สำนักปฏิบัติการและบำรุงรักษา มิถุนายน 2543, 66 หน้า

จุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ ของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า นั่นก็คือ หนึ่ง-หาหน้มาให้เกษตรกร และสอง-ต้องบริหารและส่งเสริมการใช้น้ให้ได้ตามเป้าหมายด้วยการ “ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต” เนื่องจากว่าเกษตรกรจำเป็นต้องจ่ายค่าไฟฟ้าสูบน้ำ ดังนั้น จะต้องปลูกพืชเศรษฐกิจที่ขายได้ราคาดี ไม่ใช่ปลูกข้าวเพียงชนิดเดียว โดยจะต้องทำการปรับรูปแบบการเพาะปลูกของชาวบ้านให้เหมาะสมสำหรับเกษตรอุตสาหกรรม และเหมาะสมกับการวางแผนการใช้น้ของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ด้วยการส่งเสริมการปลูกพืชอย่างมะเขือเทศ ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั่ง หน่อไม้ฝรั่ง เมล็ดพันธุ์ผักและผลไม้ในท้องถิ่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวโพด พริก ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และงา เป็นต้น แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นับตั้งแต่โครงการอีสานเขียวเมื่อประมาณปี 2529 จนถึงปัจจุบัน กลับล้มเหลว โดยสิ้นเชิง เนื่องจากภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้แค่กลับขายไม่คุ้มทุน

ดังนั้นเอง โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงจะใช้สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเหมือนโครงการโขงชีมูล หรือว่าจะใช้ท่อส่งน้ำก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดคือจะต้องไม่ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับภาวะหนี้สินจากการจ่ายค่าไฟฟ้าสูบน้ำหรือค่าท่อส่งน้ำ และจากการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐและขายไม่ไ้ราคา ถ้าไม่เช่นนั้น โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงก็คงจะล้มเหลวเหมือนโครงการโขงชีมูลอย่างแน่นอน

3. มติคณะรัฐมนตรีให้ประเมินผลความคุ้มค่าของการใช้น้ภายในประเทศก่อนริเริ่มสูบน้ำโขง

ในปี 2530 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจัดทำรายงานเบื้องต้น (Desk study) ในการผันน้ำจากแม่น้ำโขงมาสู่ลุ่มน้ำมูลและชี โดยให้ชื่อว่า “โครงการโขงชีมูล” หลังจากนั้นได้มีการศึกษารายละเอียดความเป็นไปได้เพิ่มเติมอย่างค้เนื่อง เพื่อวางแผนก่อสร้างโครงการโขงชีมูล

สิงหาคม 2531 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้นำเสนอโครงการโขงชีมูลเข้าบรรจุในแผนงานของโครงการน้ำพระทัยจากในหลวงตามแนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้รับงบประมาณสำหรับการสำรวจและเก็บข้อมูลเท่านั้น

ต่อมาเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้นำเสนอโครงการโขงชีมูลต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร ที่จังหวัดขอนแก่น สมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ดำเนินการโครงการโขงชีมูล ให้แล้วเสร็จภายใน 3 ปี (2533 - 2535) วงเงินงบประมาณ 18,000 ล้านบาท และให้เริ่มงานสำรวจและศึกษาความเหมาะสมโครงการทันที ทั้งนี้ให้ทำการสำรวจและออกแบบในส่วนที่สามารถจะดำเนินการได้ก่อน เช่น การปรับปรุงถนนของห่านกุ่มภราณีและก่อสร้างฝายขวางที่ลำน้ำป่าว

งานศึกษาความเหมาะสมและรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมถูกรวมเข้าไว้ด้วยกัน แล้วเสร็จเมื่อเดือนธันวาคม 2535 ได้ผลสรุปว่ามีความเป็นไปได้ทางวิศวกรรมและเศรษฐศาสตร์ มีศักยภาพทางเทคนิค สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตรได้ ประมาณ 4.98 ล้านไร่ ในพื้นที่ 15 จังหวัด

กำหนดแผนพัฒนาโครงการเป็น 3 ระยะ รวม 42 ปี(2535-2576) ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 228,000 ล้านบาท โดยส่วนประกอบของโครงการทั้ง 3 ระยะ จะใช้น้ำภายในประเทศเพียง 734,540 ไร่ (รวมการปรับปรุงระบบชลประทานเดิมของเขื่อนลำปาว 305,000 ไร่ ด้วย) ที่เหลือนอกจากนั้นจะใช้น้ำโขงถึง 4,272,050 ไร่

ปี 2536 ในคราวการประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 26 กรกฎาคม 2536 ได้เห็นชอบกับรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการโขงชีมูล โดยมีเงื่อนไขให้ชะลอโครงการในส่วนที่ต้องสูบน้ำจากแม่น้ำโขงเอาไว้ก่อน เพราะตรงผลกระทบจากการผันน้ำโขงเข้ามาจะสร้างปัญหาต่อการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มที่จะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น รวมถึงให้มีการศึกษาข้อมูลด้านผลกระทบที่เกิดจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำขังเพิ่มเติม พร้อมทั้งศึกษาหาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผลในทางปฏิบัติด้วย

ต่อมากรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้นำเสนอผลการศึกษาใหม่ต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติทบทวนแผนการดำเนินงาน และวงเงินที่จะใช้ในโครงการโขงชีมูลใหม่ โดยจะดำเนินการเฉพาะในแผนพัฒนาระยะที่ 1 ทั้ง 3 ขั้นตอนก่อน ได้พื้นที่ชลประทาน 2,323 ล้านไร่ ในวงเงิน 39,508 ล้านบาท และใช้น้ำจากแม่น้ำโขง 1,614,520 ไร่ ใช้น้ำในประเทศ 734,540 ไร่ (รวมการปรับปรุงระบบชลประทานเดิมของเขื่อนลำปาว 305,000 ไร่ ด้วย)

โดยเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2537 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานดำเนินการตามแผนพัฒนาระยะที่ 1 เฉพาะขั้นที่ 2 ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยใช้น้ำภายในประเทศ ประกอบด้วยก่อสร้างเขื่อนหรืออาคารบังคับน้ำและระบบชลประทานในลุ่มน้ำมูลและชี รวม 13 โครงการย่อย วงเงิน 9,996 ล้านบาท และโครงการระบบชลประทานรอบอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง 350 ล้านบาท รวมเป็น 14 โครงการย่อย รวมเป็นวงเงินทั้งสิ้น 10,346 ล้านบาท สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกได้ 525,592 ไร่ ในระยะเวลา 9 ปี ตั้งแต่ ปี 2535 - 2543

สำหรับการพัฒนาตามแผนพัฒนาระยะที่ 1 ที่เหลือ คือ ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นการนำน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาเพื่อพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มเติมจากส่วนที่เหลืออีก 1,813 ล้านไร่ นั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานศึกษารายละเอียดและติดตามผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาอนุมัติอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นเอง ก่อนที่โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงจะเดินหน้าต่อไปจะต้องทบทวนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการโขงชีมูลในส่วนที่ใช้น้ำภายในประเทศซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วเสียก่อน ไม่ใช่เดินหน้าต่อไปโดยไม่รับผิดชอบต่อความล้มเหลวที่เกิดขึ้น ที่มีถูกบอกรับความรับผิดชอบจากนักการเมืองและข้าราชการประจำเสมอมา

4. การศึกษาผลกระทบเรื่องการแพร่กระจายดินเค็มที่หายสาบสูญ

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โครงการ โขงสิมูลในส่วนที่จะต้องใช้น้ำโขงถูกขยับยั้งเอาไว้ก็เนื่องมาจากความกังวลต่อเรื่องการแพร่กระจายของดินเค็มและน้ำเค็มที่จะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรม

โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีการประชุมครั้งที่ 4/2536 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2536 ต่อการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการ โขงสิมูล เห็นว่าการศึกษาผลกระทบของการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มจากการชลประทานในพื้นที่โครงการยังไม่ชัดเจน จึงได้มีมติให้โครงการ โขงสิมูลสนับสนุนงบประมาณให้กรมพัฒนาที่ดินศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการแพร่กระจายของดินเค็มและน้ำขังอันเนื่องจากการดำเนินโครงการ และให้โครงการ โขงสิมูลทำการว่าจ้างสถาบันการศึกษา จัดทำแบบจำลองทางอุทกธรณีวิทยาของการแพร่กระจายดินเค็มจากการละลายเกลือ การเพิ่มระดับน้ำใต้ดินอันเนื่องจากการสร้างฝาย คลองส่งน้ำ และการชลประทาน โดยให้ใช้ข้อมูลของดินและน้ำใต้ดินในทุกพื้นที่ในคาบเวลาต่างๆ เช่น 5 ปี 10 ปี และ 20 ปี เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาหาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผลในทางปฏิบัติ

จนบัดนี้งานศึกษาที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานใช้งบเกือบ 40 ล้านบาท ว่าจ้างกรมพัฒนาที่ดินและคณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ให้ศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มของทั้งเกลือผิวดินและใต้ดิน ก็ยังไม่มีใครได้เห็นรายงานดังกล่าวว่าทั้ง 2 หน่วยงานที่รับจ้างไปนั้น ได้ทำการศึกษาเสร็จสิ้นแล้วหรือยัง และมีผลออกมาเป็นประการใด ทำไม่ถึงหายสาบสูญไปจากความคิดคำนึงของนักการเมืองและข้าราชการที่ผลักดัน โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขง

การแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มที่อาจจะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมนั้น เป็นประเด็นที่เปราะบางมากต่อการทำระบบชลประทานในภาคอีสานโดยใช้น้ำภายในประเทศหรือนำน้ำโขงเข้ามาใช้ก็คงม-ถึงแม้รัฐบาลและข้าราชการจะอ้างว่าข้อดีของการอุโมงค์ผันน้ำก็คือ หลีกเลี่ยงผลกระทบของการแพร่กระจายดินเค็มในภาคอีสานและป้องกันการรั่วไหลของน้ำ แต่ในความเป็นจริงโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงไม่สามารถใช้อุโมงค์ส่งน้ำแต่เพียงอย่างเดียวได้ จะต้องมีย่างเก็บน้ำเพื่อเก็บสะสมเอาไว้ใช้ควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้น โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะเกิดจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มไปได้ จึงต้องนำงานศึกษาที่ได้ว่าจ้างไว้มาเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อประเมินผลกระทบ ความคุ้มค่าและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากโครงการ โขงสิมูลในส่วนที่ได้ดำเนินการผ่านมาเสียก่อน ก่อนที่จะเดินหน้าโครงการใหม่ต่อไป

5. จากโขงชีมูลถึงโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขง เมื่อไหร่จะถึงไร่นาเกษตรกร

ก่อนที่จะมาเป็นโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงของนายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี และพรรคพลังประชาชนนั้น ได้มีโครงการต่อขยายมาจากโครงการโขงชีมูลอยู่ 2 โครงการ คือ โครงการเติมน้ำเดิมชีวิต และโครงการชลประทานระบบท่อ เนื่องจากโครงการโขงชีมูลได้มีมติคณะรัฐมนตรีให้ระงับโครงการในส่วนที่ผันน้ำโขงมาใช้เอาไว้ก่อน ทำให้นักการเมืองและข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาแม่น้ำโขงต้องคิดโครงการใหม่เพื่อผันน้ำโขงเข้ามาใช้ให้ได้

โครงการเติมน้ำเดิมชีวิต หรือชื่อเต็มว่า “โครงการเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งน้ำและการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพด้วยระบบท่อส่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ถูกผลักดันเมื่อประมาณปี 2542 ในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีนวน หลีกภัย แนวคิดของโครงการนี้ได้ปฏิเสธแนวผันน้ำเก่าของโครงการโขงชีมูล คือแนวผันน้ำห้วยหลวง-หนองหาน โดยได้เสนอแนวผันน้ำแม่น้ำเลย-เขื่อนอุบลรัตน์ ขึ้นมาแทน เพราะเป็นแนวผันน้ำที่มีความต่างของระดับพื้นที่ถึง 20 เมตร สามารถส่งน้ำไปตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้ ไม่สิ้นเปลืองพลังงานในการสูบน้ำ

ต่อมาเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่มาเป็นนายกรัฐมนตรียกนิช ฉัตรกิจ จึงมีโครงการชลประทานระบบท่อขึ้นมาแทน เป็นรูปแบบที่ทันสมัยและรวดเร็วกว่า โดยจะพัฒนาระบบท่อและเครือข่ายคลองส่งน้ำเชื่อมต่อกับระบบชลประทานในโครงการโขงชีมูล ให้เสร็จสิ้นภายใน 5 ปี (2547-2551) เพื่อตอบสนองสนองวาระแห่งชาติในการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมผลผลิตการเกษตรให้เป็นครัวของโลก และเกษตรกรจะต้องหลุดพ้นความยากจน ตามนโยบาย ‘ขจัดความยากจนให้หมดไปใน 6 ปี’ โดยกำหนดเป้าหมายจะเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ส่งออกให้เป็น 1.2 ล้านล้านบาทต่อปี ภายในปี 2551 และประชาชนยากจนที่มีรายได้ไม่น้อยกว่า 35 ล้านบาท จะทำให้มีรายได้ไม่น้อยกว่า 120,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ให้ได้

จะเห็นได้ว่านักการเมืองไทยนิยมโครงการใหม่ไปเรื่อย ๆ ซึ่งน่าติดตามต่อไปว่าต่อจากโครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงแล้วประเทศเราจะมีโครงการอะไรใหม่อีก มีหวังจะเป็นโครงการใดสิ่งหนึ่งที่เกษตรกรรอคอยอยู่ก็คืออยากได้น้ำเข้าไปถึงในไร่นาแบบให้เปล่าเท่านั้น ไม่ใช่ผลักดันโครงการใหม่ ๆ เพียงเพราะค่านึงถึงเม็ดเงินกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักเท่านั้น แต่ไม่ได้มีความปรารถนาดีที่จะให้เกษตรกรในภาคอีสานได้รับน้ำเพื่อทำการผลิตให้หลุดพ้นจากความยากจนอย่างแท้จริง

และต้องไม่ลืมว่าจะต้องทำการประเมินผลกระทบและความคุ้มค่าจากโครงการโขงชีมูลในส่วนที่ได้ดำเนินการผ่านมาแล้วก่อน ก่อนที่จะเดินหน้าโครงการใหม่ต่อไป ถ้ามีเช่นนั้นเราจะไม่มียทเรียนความล้มเหลวใด ๆ ของนักการเมืองและข้าราชการให้จดจำและถูกบันทึกอยู่ในประวัติศาสตร์เพื่อเอาไว้บอกกล่าวพร่ำสอนให้ลูกหลานของเราได้เลย

ข่าวจากสื่อมวลชน

นายหาญณรงค์ เยาวเลิศ สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.) ในฐานะนักวิชาการขององค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งจับงานเรื่องทรัพยากรน้ำมาโดยตลอด ระบุว่า แนวคิดเรื่องการผันน้ำจากแม่น้ำโขงเพื่อมาใช้ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีมานานแล้ว แต่คิดปัญหาที่ภาคอีสานไม่มีทั้งอ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มากพอจะรองรับปริมาณน้ำมากขนาดนี้ได้ โครงการจึงล้มเลิกไป (ข่าวสด, 11 กุมภาพันธ์ 2551 หน้า 3)

นายศิริพงษ์ หังสพฤกษ์ รองปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ให้ความเห็นว่า โครงการขุดอุโมงค์ส่งน้ำด้วยระบบไฮโดรซิลินั้น ยังไม่ได้เตรียมศึกษามาก่อน แต่เข้าใจว่าน่าจะเป็นส่วนต่อขยายของโครงการโขง-ชี-มูล เพียงแต่เปลี่ยนจากระบบท่อมาเป็นการขุดอุโมงค์ได้ดินแทน เนื่องจากพื้นที่อีสานมีปัญหาดินเค็มแพร่กระจาย ซึ่งในทางทฤษฎีและวิศวกรรมมีความเป็นไปได้ แต่ในแง่ของความพร้อมอาจเป็นปัจจัยสำคัญ รวมทั้งภูมิประเทศและด้านสิ่งแวดล้อมของไทย ซึ่งข้อดีของการทำอุโมงค์ส่งน้ำ คือสามารถลดผลกระทบของการแพร่กระจายของดินเค็มในภาคอีสานและป้องกันการรั่วไหลของน้ำและไม่ต้องเสียพื้นที่ในการเวนคืนที่ดิน ซึ่งกรณีของอิสราเอลนั้น เป็นพื้นที่ที่ไม่มีน้ำต้องขุดอุโมงค์ขนส่งน้ำมาจากจอร์แดนมาทางตอนใต้ของประเทศ และจะมีการปรับเปลี่ยนระบบการเพาะปลูกพืชให้เหมาะสมกับระบบด้วย เพื่อให้คุ้มค่าและให้ผลตอบแทนสูงต่อการลงทุน อย่างไรก็ตาม สำหรับโครงการภายใต้แผนวาระน้ำแห่งชาติ ของ ทส. ที่ผ่านมาน่าจะเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ และความเหมาะสมของพื้นที่เป็นหลัก โดยจะทำโครงการแบบผสมผสานเพื่อให้ครอบคลุม และเกิดประโยชน์กับประชาชนที่ใช้น้ำ (<http://news.mjob.in.th/politic/cat3/news11959/> สืบค้น ณ วันที่ 18 มีนาคม 2551 เวลา 16.00 น.)

ผศ.ดร.บรรยงค์ อินทร์ม่วง คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ว่า นโยบายการเพิ่มน้ำให้ภาคอีสานเป็นนโยบายที่ดี เป็นการนำงบประมาณผันลงสู่โครงการท้องถิ่นเพื่อจัดการน้ำ จะได้ระบบที่หลากหลายเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เป็นแนวทางที่สหประชาชาติสนับสนุน และชุมชนสามารถจัดการน้ำได้เองอย่างยั่งยืน แต่มีข้อสังเกตหลายประการ (มติชน, 10 กุมภาพันธ์ 2008) ดังนี้

1. ระดับน้ำในแม่น้ำโขงแห้งลงอย่างมาก ในหลายพื้นที่คนเดินข้ามไปมาได้โดยเฉพาะในฤดูแล้งตำแหน่งที่เคยถูกระเบจะเป็นจุดสูบน้ำทั้งในพื้นที่จังหวัดเลยและหนองคาย ถ้าจะสูบน้ำจากแม่น้ำโขงในฤดูแล้งสู่ภาคอีสานเพื่อเพาะปลูกข้าวปรังจะเป็นไปได้หรือไม่ ยังขาดการศึกษาในรายละเอียด
2. ชลประทานระบบท่อ (Conduit) และโครงข่ายน้ำ (Water grid) เหมาะสมกับการจัดการน้ำเพื่อการอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมแปลงใหญ่เชิงพาณิชย์แบบพันธะสัญญา (Contract farming) ที่ต้องเสียน้ำมากแต่คุ้มทุน ซึ่งทำในประเทศที่พัฒนาแล้วรวมทั้งอิสราเอลด้วย เกษตรกรภาคอีสานเป็น

เกษตรกรถือครองที่ดินรายย่อยที่ยากจนและหลายส่วนเป็นการเกษตรเพื่อยังชีพ ชลประทานระบบท่อ จะเหมาะสมหรือไม่ต่อกลุ่มเกษตรกรรายขอบเหล่านี้. จะเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงน้ำของชาวอีสาน เกิดเป็นประเด็นความเป็นธรรมในสังคมหรือไม่ หรือเกิดศึกแย่งชิงน้ำในที่สุด

3. ภาคอีสานเป็นที่ราบสูงมิได้แล้งจัดอย่างที่คิด ที่จริงภาคอีสานมีปริมาณฝนตกพอเพียง มีสภาพอากาศทั้งน้ำท่วมในฤดูฝนและฝนแล้งเกิดขึ้นในปีเดียวกัน ครอบคลุมทั้งภาค นั่นคือน้ำต้นทุนภายในภาคอีสานมีพอเพียง แต่ขาดแหล่งน้ำเก็บกักในไร่นาชุมชน หรือในระดับตำบล หลักการการจัดการน้ำในพื้นที่ราบควรใช้การสร้างสระน้ำหรืออ่างเก็บน้ำในไร่นาหรือที่สาธารณะ ประเด็นนี้มีการกล่าวถึงกันน้อยมาก ตรงข้ามกลับมีการสร้างความหวังให้ชาวอีสานหวังน้ำต้นทุนจากไกลบ้าน คือ แม่น้ำโขง การสร้างน้ำต้นทุนในหมู่บ้าน หรือตำบลน่าจะเหมาะสมกว่าหรือไม่

4. เทคโนโลยีเกษตร เมื่อดูเกษตรกรอีสานที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตลอดแนวก็ยากจนอยู่มาก ดังนั้นการเพิ่มน้ำก็ไม่ได้เป็นคำตอบแรกที่ทำให้ชาวอีสานหายจน ประเทศอิสราเอลมิได้พุ่งเป้าไปที่การจัดการน้ำอย่างเด็ดขาดซึ่งถือว่าเป็นหลักการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม ปัจจุบันประเทศนี้ก็ขาดแคลนน้ำเช่นกัน จำเป็นต้องนำเทคโนโลยีระบบน้ำหยดมาใช้ในแปลงเพาะปลูกเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ การคัดเลือกพันธุ์พืชที่ทนแล้ง การปลูกพืชสลับกัน เหล่านี้ล้วนเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรแบบบูรณาการกัน การปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรในภาคอีสานโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งระดับสากลผสมผสานกับเทคโนโลยีพื้นบ้านจะเป็นคำตอบที่ตรงกว่าหรือไม่

5. การพัฒนาระบบชลประทานขนาดเล็ก เพื่อการปรับโครงสร้างการจัดการน้ำในระดับ ไร่นา โดยให้องค์กรท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักดำเนินการ โดยอยู่บนพื้นฐานความจริงที่ว่าอีสานแม้จะเป็นที่ราบสูงแต่ลักษณะภูมิศาสตร์เศรษฐกิจเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นต่างกัน การจัดทำโครงการเมกะโปรเจกต์ แต่แตกเป็นโครงการย่อยระดับท้องถิ่นโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม กรมชลประทานช่วยเหลือด้านเทคนิค การวางแผนการออกแบบ กรมทรัพยากรน้ำสนับสนุนระบบการจัดทำแผนงานและงบประมาณผ่านคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

ทั้งนี้ การลงทุนของโครงการดังกล่าวไม่คุ้มทุน และมีโอกาสที่จะเกิดการทุจริตทั้งระหว่างการผลิตและการก่อสร้าง และที่สำคัญก็คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้มีปัญหาขาดน้ำ แต่มีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเพิ่มน้ำในแหล่งน้ำต้นทุน และการเพิ่มจำนวนคลองซอยที่จะส่งน้ำจากแหล่งต้นทุนไปยังพื้นที่เกษตร ซึ่งจากการสำรวจพบว่า พื้นที่เกษตรกรรมหลายแห่งขาด และต้องการอ่างน้ำขนาดเล็กมากกว่าการสร้างระบบน้ำใหญ่โดยที่นายเกษมศัมภ์บอก ทั้งนี้ระบบน้ำที่มีบทเรียนมหาศาลมาจากการสร้างน้ำระบบท่อ ที่ อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่นมาแล้ว

นายวีระ วงศ์แสงนาค รองอธิบดีกรมชลประทาน กล่าวถึงแนวคิดจะสร้างระบบขนส่งน้ำจากแม่น้ำโขงด้วยวิธีการขุดอุโมงค์ส่งน้ำ เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัดว่า ปัจจุบันกรมชลประทานยังไม่มีแผนงานตามแนวคิดดังกล่าว มีแต่แนวคิดเบื้องต้นที่จะศึกษาความเป็น

ไปได้ถึงการผันน้ำจากลุ่มแม่น้ำโขงเข้าประเทศไทยผ่านทาง อ.เชียงกาน จ. เลย ซึ่งในทางวิศวกรรมมีความเป็นไปได้ เพราะบริเวณดังกล่าว ระดับตลิ่ง และผิวน้ำไม่แตกต่างกันมาก แต่หลังจากผันน้ำเข้ามาแล้วจะต้องผ่านภูเขา ซึ่งจะต้องขุดเจาะอุโมงค์ และหลังจากขุดอุโมงค์แล้วจะนำน้ำไปกักเก็บไว้ที่ไหน เช่น เขื่อนอุบลรัตน์ แต่กระบวนการและขั้นตอนต่างๆ จะต้องใช้เวลาศึกษารายละเอียดมากพอสมควร สำหรับแผนงานของกรมชลประทานที่จัดทำเรียบร้อยแล้ว เป็นโครงการเพิ่มพื้นที่ชลประทานของประเทศจาก 27.9 ล้านไร่ในปัจจุบัน จะเพิ่มเป็น 60.29 ล้านไร่ภายในเวลา 15 ปี ซึ่งมีโครงการผันน้ำระหว่างประเทศบรรจุอยู่ 2 ส่วนคือ โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขง และโครงการผันน้ำจากแม่น้ำเซบียง เขียง ส่วนตัวคิดว่ากรผันน้ำจากประเทศเพื่อนบ้านน่าจะเป็นทางเลือกสุดท้าย เนื่องจากแต่ละปีภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมีน้ำจำนวนมาก แต่ยังขาดการบริหารจัดการที่ดี ดังนั้น ควรจะหาวิธีบริหารจัดการกักเก็บน้ำไว้ใช้ หรืออย่างน้อยหากมีบางพื้นที่ขาดแคลนน้ำอย่างที่ไม่สามารถนำน้ำในประเทศมาแก้ไขได้อย่างเพียงพอก็ควรจะใช้ทั้งสองแนวทางควบคู่กันไป (ข่าวสด, 5 กุมภาพันธ์ 2551 หน้า 8)

นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ อดีตสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดอุบลราชธานี แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการผันน้ำจากแม่น้ำโขงมาใช้ในภาคอีสานโดยใช้ท่ออุโมงค์ใต้น้ำระบบไฮโดรลิก ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนกว่าแสนล้านบาทว่าเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่เป็นไปได้ยาก ประกอบกับแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติ ซึ่งหมายความว่าทำอะไรต้องปรึกษาสมาชิกในกลุ่มคณะกรรมการลุ่มน้ำโขงเพื่อไม่ให้กระทบกับสนธิสัญญา ซึ่งไทยก็เป็นหนึ่งในสมาชิก นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ชีวิตและสังคม โดยจะเห็นได้จากการสร้างเขื่อนในประเทศจีนและการระเบิดแก่งในแม่น้ำโขงของประเทศพม่าที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของประชาชน นอกจากนี้ปัจจุบันการจัดการน้ำไม่เน้นโครงการใหญ่แต่นับการจัดการที่มีคุณภาพ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้ขาดแคลนน้ำ แต่ขาดการจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์ เช่น การสร้างฝายขนาดเล็ก (http://guideubon.com/news/view.php?t=102&s_id=393&d_id=393 สืบค้น ณ วันที่ 18 มีนาคม 2551 เวลา 15.40 น.)

นายนพภา พันธุ์เพ็ง กล่าวว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่น่าสนใจ เป็นการกระจายทุนจำนวนมหาศาลลงมาในพื้นที่ภาคอีสานซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างรายได้ แต่เป็นไปได้ค่อนข้างยากเนื่องจากปริมาณน้ำที่ลดน้อยลง จากการสร้างเขื่อนในประเทศจีน และงบประมาณในการก่อสร้างที่สูง โดยในส่วนของงบประมาณนั้นอาจหาได้จากผลการออกพันธบัตรซึ่งให้ดอกเบี้ยที่สูงกว่าปกติ การกู้เงินจากสถาบันการเงินในประเทศและต่างประเทศ อย่างไรก็ตามหากเปลี่ยนจากการทำโครงการดังกล่าวมาเป็นการขุดลอกคูคลอง ตามแม่น้ำสายหลักและสายรองต่างๆ รวมถึงการสร้างฝายกักเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่น่าจะเป็นทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและใช้เงินลงทุนที่ต่ำกว่า (http://guideubon.com/news/view.php?t=102&s_id=393&d_id=393 สืบค้น ณ วันที่ 18 มีนาคม 2551 เวลา 15.40 น.)

ด้านผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรัช ทองเรือง กล่าวว่า เห็นด้วยกับนโยบายบริหารจัดการน้ำ แต่เป็นไปได้ยาก เมื่อดูจากองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น งบประมาณและแหล่งน้ำ ซึ่งโครงการดังกล่าวยังอาจมองได้ว่าเป็นการพูดเอาใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภาคอีสาน นอกจากนี้แม่น้ำมูลยังใช้ได้เพียงพอจึงไม่มีความจำเป็นต้องมองเลยไปถึงแม่น้ำโขง (http://guideubon.com/news/view.php?t=102&s_id=393&d_id=393 สืบค้น ณ วันที่ 18 มีนาคม 2551 เวลา 15.40 น.)

ผันน้ำ "โขง-ชี-มูล" โปรเจกต์ "หมัก"-ไม่คุ้ม

บนเนื้อที่ประมาณ 106 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศไทย อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ด้วยสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบสูง ส่งผลให้ภาคอีสานประสบปัญหาภัยแล้งมาตลอด รัฐบาลทุกยุคจึงพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยหนึ่งในโครงการที่นำมา กล่าวอ้างตลอดคือ "โครงการโขง ชี มูล" ที่ถูกผลักดันขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2532 ครอบคลุมพื้นที่ 15 จังหวัด มีระยะเวลาการดำเนินงาน 42 ปี โดยก่อสร้างฝายและเขื่อนในลุ่มแม่น้ำมูล 6 เขื่อน แม่น้ำชี 8 เขื่อน เหลือเพียงการผันน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาเท่านั้น ต่อมาปี พ.ศ.2537 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทบทุนแผนการดำเนินงาน เพื่อศึกษาผลกระทบที่จะตามมา จึงทำให้โครงการต้องระงับและหยุดตัวลง เพราะจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า จะส่งผลกระทบมากมายในพื้นที่ ผลได้ไม่เท่าผลเสียที่จะตามมา แต่หลังจาก นายสมิทธ สุนทรเวช เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นโยบายแรกที่ประกาศออกมา คือมีแนวคิดที่จะผันน้ำจากแม่น้ำโขงด้วยการสร้างระบบขนส่งน้ำ โดยใช้ระบบที่เรียกว่า "ไฮโดรซิล" ขุดอุโมงค์ส่งน้ำ อ้างเพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้งในภาคอีสาน

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดสัมมนา "โครงการโขง ชี มูล เพื่อการผันน้ำ บทเรียนผลกระทบและทางออก" เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ และพูดคุยถึงผลกระทบของการผันน้ำจากแม่น้ำโขง โดยมีองค์กรภาคเอกชน หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ เข้าร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล

นายโคทม อาริยา ประธานสภาที่ปรึกษาฯ กล่าวว่า โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโขง เป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการโขง ชี มูล หากมองย้อนดูจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าผลที่ได้ยังไม่น่าพอใจ เนื่องจากมีผลกระทบตามมาหลายประการ อาทิ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการพังทลายของตลิ่ง การขัดผลประโยชน์ของประชาชนกับประชาชนด้วยกันเอง และประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ

สภาที่ปรึกษาฯ จึงมีแนวคิดที่ว่า จะทำอย่างไรให้โครงการนี้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยที่สุด แต่ต้องมีประโยชน์กับประชาชนอย่างสูงสุด จึงจัดสัมมนาเพื่อหาทางออกในเรื่องนี้

นายหาญณรงค์ เยาวเลิศ สมาชิกสภาที่ปรึกษาฯ แสดงความเห็นว่ ตอนนีรัฐบาลและประชาชนในพื้นที่มองเรื่องการผันน้ำจากแม่น้ำโขงคนละมิติ ที่ผ่านมารัฐบาลคิดและมองแนวทางแก้ปัญหาบนพื้นฐานที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่ไม่ได้ลงไปดูข้อมูลในพื้นที่ การแก้ไขปัญหภัยแล้งในภาคอีสานด้วยการผันน้ำในขณะนี้ ถือว่าตัดสินใจเร็วไป ทางรัฐบาลจะต้องถอดรหัส และมองถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในแง่

สังคมและสิ่งแวดล้อม สำหรับทางออกรัฐบาลควรหันมาให้ความสำคัญกับระบบน้ำ และการจัดเก็บน้ำ
ไว้ใช้ในพื้นที่ ที่สำคัญควรรับฟังข้อมูลจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

ด้านนายสนั่น ชูสกุล ผอ.โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูน หนึ่งในองค์กรพัฒนาเอกชนที่
ทำงานในภาคอีสานมาช้านาน ให้ข้อมูลถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นว่า หากผืนน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามา จะ
ส่งผลกระทบทำให้เกิดการแพร่กระจายของดินเค็ม ถือเป็นปัญหาที่สำคัญในพื้นที่ เนื่องจากน้ำที่ผืนเข้า
มาจะกดทับและดูดซึมแร่เกลือที่สะสมอยู่ภายในชั้นดินขึ้นมาอยู่บริเวณผิวดิน ก่อนแพร่กระจายไปสู่พื้นที่
ที่ต่างๆ ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นไม่สามารถใช้ทำการเกษตรได้ นอกจากนี้ การผืนน้ำจากแม่น้ำโขงต้อง
คำนึงถึงอัตราเสี่ยงของปริมาณน้ำ เพราะหากสูบน้ำเข้ามาในช่วงที่แม่น้ำโขงขาดแคลนน้ำ อาจส่งผล
กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับลาว เนื่องจากทั้ง 2 ประเทศต้องใช้น้ำจากแม่น้ำโขง
ส่วนการขุดสร้างอุโมงค์เพื่อลำเลียงน้ำเข้ามาในประเทศนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องพิจารณาว่าเป็นการใช้
งบประมาณที่คุ้มค่ากับการลงทุนก่อสร้างหรือไม่ เพราะการก่อสร้างต้องใช้งบประมาณมหาศาล

ขณะที่ ดร.รอยล จิตรดอน ผอ.สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร เปิดเผยถึงความ
เหมาะสมของโครงการผืนน้ำว่า จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ปัจจุบันแม่น้ำโขง จีน และมูน มีปริมาณน้ำ
รวมทั้งหมด 61,513.27 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่จากข้อมูลของผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในภาคอีสาน
ต้องการใช้น้ำในปีพ.ศ.2551 เพียง 7,916.68 ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนในอนาคตปีพ.ศ.2564 ประเมินแล้ว
ยังคงต้องการใช้น้ำ 11,739.21 ล้านลูกบาศก์เมตรเท่านั้น ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ภาคอีสานมีน้ำใช้
ในการอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอ ดังนั้นโครงการที่ควรผลักดันในขณะนี้คือ การสร้างแหล่งกัก
เก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ต่างๆ โดยนำแนวคิดตามโครงการแก้มลิงมาประยุกต์ใช้แทนการผืนน้ำจากแม่น้ำ
โขง

จากการรับฟังข้อมูล นายวีรวัฒน์ ชีรประสาธน์ ประธานคณะทำงานคณะวิทยาศาสตร์
เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวสรุปว่า โครงการผืนน้ำจากแม่น้ำโขงด้วยการ
สร้างอุโมงค์ และสูบน้ำเข้ามา ต้องใช้งบประมาณในการดำเนินงานที่สูง จึงต้องพิจารณาว่าจะคุ้มค่ากับ
การลงทุนหรือไม่ อีกทั้งน้ำที่ผืนเข้ามาจะสามารถแก้ปัญหาได้แค่ไหน สำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
รัฐบาลไม่ควรทำเพียงลำพัง หากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการ เพื่อหาทางออกที่ดี เนื่องจากพื้นที่แต่ละ
แห่งมีความแตกต่างกันในด้านภูมิประเทศ ที่สำคัญรัฐบาลควรศึกษาถึงผลกระทบที่จะตามให้
รอบด้าน เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากโครงการที่อาจเกิดขึ้นอย่างสูงสุด (สำนักงานสภาพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ; <http://www2.nesac.go.th/document/show12.php?did=08030051>
สืบค้น ณ วันที่ 18 มีนาคม 2551 เวลา 15.40 น.)

สำนักวิชาการ

www.parliament.go.th/library/

บริการวิชาการ ณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนประดิพัทธ์

- ❁ ด้านการเมืองการปกครอง ความมั่นคง การทหาร การยุติธรรม กฎหมายระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อนุญาโตตุลาการ ทฤษฎีสันติทางปัญญา

ติดต่อ กลุ่มงานบริการวิชาการ ๑ โทร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๒ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๔-๕๙

- ❁ ด้านเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม การเงิน การคลัง การธนาคาร การลงทุน งบประมาณ ประกันภัย อุตสาหกรรม คมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การเกษตรและสหกรณ์

ติดต่อ กลุ่มงานบริการวิชาการ ๒ โทร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๑ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๔-๕๙

- ❁ ด้านสังคม การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม แรงงานและสวัสดิการสังคม เด็ก สตรี

การสาธารณสุข การท่องเที่ยว การกีฬา วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม การพลังงาน

ติดต่อ กลุ่มงานบริการวิชาการ ๓ โทร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๗๐ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๐๕๔-๕๙

วันจันทร์ - ศุกร์ เวลาราชการ

บริการวิชาการ ณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนอุทองใน

๑. ศูนย์บริการวิชาการเฉพาะกิจ (Academic Service Center) บริการค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการทุกสาขาวิชา ณ อาคารรัฐสภา ๑ ชั้น ๑ โทร ๐ ๒๒๔๔ ๑๓๑๔ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๑๓๒๒

๒. ศูนย์สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ (E-knowledge Services) บริการค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการทุกสาขาวิชา บริการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูล LEXIS-NEXIS, ฐานข้อมูล ABI/Inform, ฐานข้อมูลDAO : Dissertation Abstracts Online, ฐานข้อมูล NEWSCenter, ฐานข้อมูล TFRC Econ Analysis, สยามจดหมายเหตุ, กฤตภาคข่าว (News Clipping), กฎหมายที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ณ อาคารรัฐสภา ๑ ชั้น ๓ โทร ๐ ๒๒๔๔ ๑๔๗๗ โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๑๔๗๔

วันจันทร์-ศุกร์ เวลา ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ นาฬิกา

วันประชุมสภา เวลา ๘.๓๐ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา

แผนผังศูนย์บริการวิชาการเฉพาะกิจ

Academic Service Center

อาคารรัฐสภา ๑ ชั้น ๑

แผนผังศูนย์สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

E-Knowledge Services

อาคารรัฐสภา ๑ ชั้น ๓

